

فہرست نسخ خطی و چاپی
شاہنامہ فردوسی درہند

بہ کوشش

پروفیسر شریف حسین قاسمی

رینن بخش فارسی دانشگاه دہلی

خانہ فرہنگ جمہوری اسلامی ایران

مبئی

**Collection of Prof. Muhammad Iqbal Mujaddidi
Preserved in Punjab University Library.**

پروفیسر محمد اقبال مجددی کا مجموعہ
پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں محفوظ شدہ

فہرست نسخ خطی و چاپی
شاہنامہ فردوسی درہند

بہ کوشش
پرفور شریف حسین قاسمی
یمن بخش فارسی، انشکادہ ملی

خانہ فرہنگ جمہوری اسلامی ایران
مبئی

فہرست نسخہ‌های خطی و چاپی شاهنامه فردوسی در ہند

پر فسرور شریف حسین قاسمی	:	بہ کوشش
خانہ فرهنگ جمہوری اسلامی ایران - بمبئی	:	ناشر
۱۹۹۵ اندو - پرشین سوسایتی	:	چاپ اول
آبان ماہ ۱۳۸۰ خورشیدی برابر با اکتبر ۲۰۰۱ میلادی	:	چاپ دوم
CREATION-MUMBAI	:	چاپ
۵۰۰ نسخہ	:	شمارگان
۱۰۰ روپیہ	:	ارزش

کلیہ حقوق محفوظ است.

فهرست عناوین

هفت	۱ - پیشگفتار
نه	۲ - مقدمه
دوازده	۳ - نشانه‌ها و اختصارات
۱	۴ - نسخه‌های خطی شاهنامه (با ذکر تاریخ)
۲۱	۵ - نسخه‌های خطی شاهنامه (بدون ذکر تاریخ)
۴۲	۶ - نسخه‌های خطی منتخب شاهنامه (با ذکر تاریخ)
۴۴	۷ - نسخه‌های خطی منتخب شاهنامه (بدون ذکر تاریخ)
	۸ - تاریخ شمشیرخانی، شاهنامه‌ منثور، تاریخ دلگشای شمشیرخانی،
۴۶	خلاصه شاهنامه و منتخب شاهنامه (با ذکر تاریخ)
۵۴	۹ - نسخه‌های خطی تاریخ شمشیر خانی (بدون ذکر تاریخ)
۵۶	۱۰ - نسخه‌های خطی خلاصه شمشیرخانی
۵۷	۱۱ - انتخاب رباعیات فردوسی
۵۸	۱۲ - فرهنگ‌های شاهنامه
۵۹	۱۳ - نسخه خطی فهرست شاهنامه
۶۰	۱۴ - نسخه خطی دیباچه‌ای به شاهنامه
۶۰	۱۵ - نسخه خطی ترجمه شاهنامه به زبان اردو
۶۱	۱۶ - چاپ‌های شاهنامه و انتخاب‌های آن
۶۶	۱۷ - چاپ‌های ترجمه شاهنامه
۶۹	۱۸ - فهرست نام کاتبان
۷۱	۱۹ - فهرست نام اماکن

پیشگفتار

پیشینه زبان فارسی در سرزمین هند، به گذشته‌های بسیار دور هنگامی که زبان فارسی با سانسکریت پیوند اساسی و ساختاری داشت، برمی‌گردد. پس از سپری شدن دهها قرن، زبان فارسی پیام‌آور ادب زلال سرزمین ایران برای هند شد و اهل این دیار از عطر دل‌انگیز آن سرمت شدند تا بدان جایی که فارسی در هند، زبان اهل دل و معنا شد و دختری زیبا به نام زبان اردو برای آن به دنیا آورد و دیگر زبان‌های رایج هند را مسحور شیوایی خود ساخت.

نزدیک به ده قرن است که فارسی در تمام شوون زندگی طبقات گوناگون هند از سلاطین، عارفان، نویسندگان، دانشجویان، هنرمندان و شعرا جای باز کرده و به دیده احترام به آن نگریسته شده است. این زبان که در خاستگاه اصلی خود پرورده شده بود، توانست در این دیار نیز زبان اهل علم و ادب شود و به اندیشه و پندار هندوان نیز در قالب واژگان خود جان تازه‌ای بخشیده و مفاهیم آنان را نیز رساتر ادا نماید.

وجود هزاران نسخه خطی فارسی در کتابخانه‌های رسمی، شخصی و موقوفه‌ها که نه تنها آکنده از فرهنگ جان بخش ایران است بل هرازگاهی متون آئینی و حماسی هندی را نیز می‌توان در آن جست، سندگویایی است از تاثیر و نفوذ ژرف ادبیات ایران زمین در این سرزمین.

بی‌شک حکیم «ابوالقاسم منصور بن حسن فردوسی طوسی» کاخ بلند زبان فارسی را پی‌افکند و «شاهنامه» این دُر شاهوار تاریخ منظوم حماسی جهان و موفقی‌ترین کارنامه زندگی خود را که ضرورتی بود تاریخی، به رنج سی ساله فراهم آورد تا یسپایی باشد برای، جاودانگی ادبیات ایران و استواری، اصالت و استقلال مردم سلحشور آن.

شاهنامه دریایی است از خرد، هنر و جوهر فرهنگ ایران که کره از زبان می‌گشاید و انسان را در راه جستجوی ادب، انسانیت و انسان‌های والا کهریاری

هشت

می‌رساند. فردوسی با سرایش این حماسه منظوم و جاوید در قالب واژه‌های پارسی، ایران و زبان فارسی را دوباره زنده کرد و خود نیز به درازی حیات آن جاودانه شد، تا جایی که اهل قلم شاهنامه را در زمره چهار اثر ادبی بشری آورده‌اند.

اینک که همایش «فردوسی و شاهنامه وی» بار دیگر ادب فارسی را بر ترازوی سنجش نهاده و همگان را به سرمست شدن از این چشمه جوشان فرا می‌خواند، دریغ است که خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران در بمبئی تنها به برگزاری این همایش اکتفا کند. بنابر این در ادامه خدمت به فرهنگ و ادبیات ایران، فهرستی از نسخه‌های خطی و چاپی شاهنامه در هند که با تلاش قابل ستایش دکتر شریف حسین قاسمی، رئیس محترم بخش زبان و ادبیات فارسی دانشگاه دهلی گرد آمده است، بار دیگر به زیور طبع آراسته شد تا هنگام برپایی این همایش، ارایه شود و گواه حسن خدمت پیام‌آوران فرهنگ اصیل ایران اسلامی برای دوستداران زبان فارسی در این دیار و ادای احترام به ساحت پاک آن حکیم فرزانه و ستاره بی‌افول آسمان ادب باشد.

علی فولادی

رئیس خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران

بمبئی - آبان ماه ۱۳۸۰ خورشیدی

ابوالقاسم فردوسی که ما بین ۳۲۵ هـ و ۳۲۹ هـ در طوس به دنیا آمد و در حدود ۴۱۱ هـ یا ۴۱۶ هـ فوت کرد، شاهنامه‌ای در بحر متقارب سروده که برای ایرانیان کتاب ملی آنها است و در سراسر جهان فارسی کتابی است که مورد علاقه همه دوستداران زبان و ادب فارسی است. شاهنامه فردوسی که در حقیقت تصویر پر عظمت ایران و ایرانیان است، از دیرباز در هند مورد توجه قرار گرفته است. شعرای فارسی گوی هند از این شاهکار ادبی جهان پیروی کردند. شاعری به تخلص عصامی مشنوی فتوح السلاطین را در پیروی از شاهنامه ساخته که آن را شاهنامه هند می خوانند. تذکره نویسان هندی هم ترجمه فردوسی را در تذکره‌های خود با آب و تاب آورده‌اند. بعضی‌ها گفته‌اند که فردوسی فصاحت را رضوان و دعوی بلاغت را برهان بود و جمله گذشتگان را در خجالت انداخته و آیندگان را در تک و پوی فکرت افکنده (باب الالباب، ص ۲۶۹). به قول تذکره نویسی دیگر، فردوسی استعدادی فطری داشت و لیاقت خلقی، همچو وی در عجم ناظمی عالی دستگاه قدم به عرصه ظهور نهاده و نقد سخن را به این خوش اسلوبی در بازار رواج نداده (نتایج الافکار، ص ۵۲۳). شبلی نعمانی از فن شعر فردوسی تقدیر نموده و شاهنامه را یک دایرةالمعارف مبسوط و جامع ایران تلقی می‌کند (شعرالعجم، ج ۴، ص ۱۹۱). استاد محمود شیرانی در کتاب معروف و تحقیقی خود به زبان اردو به نام فردوسی پر چار مقالے (چهار مقاله درباره فردوسی) اسباب و دوره نظم شاهنامه. محور محمود غزنوی، مذهب فردوسی و یوسف و زلیخای فردوسی را مورد بررسی انتقادی قرار داده است. همچنین جویل واعظ لال در «تاریخ ادبیات فارسی» نظر می‌دهد که در نیروی تخلیق، ظرافت هنری، شدت احساس، قوت فکری، او کاملاً همانند هومر و دانته

است. علاوه بر این در ایجاد صور و اجرای آنها، در ابراز نرم‌ترین احساسات، شدیدترین علاقه، تاثیری درامی، شکوه رنگ‌آمیزی، صحنه تخیل و لطافت عواطف او به هیچ وجه کمتر از خود شکسپیر بزرگ نیست.

نسخه‌های متعدد خطی شاهنامه که در کتابخانه‌های مختلف در گوشه و کنار هند مضبوط‌اند به اثبات می‌رسانند که شاهنامه در هند مورد پسند مردم این کشور عظیم قرار گرفته بود. پادشاهان دستور دادند که شاهنامه برای آنها توسط خوشنویسان معروف استنساخ و در کتابخانه‌های آنها نگهداری شود. صاحبان علم و فضل و دولتمردانی که از ایران به هند آمدند، نسخه شاهنامه را شایسته آن دیدند که به عنوان ارمغانی ذی قیمت آن را به پادشاهان تقدیم کنند.

شاهنامه، چنانکه می‌دانیم، کتابی است مفصل. برای خواندن آن از اول تا آخر فرصت طولانی لازم است. بنابر این اولین خلاصه شاهنامه در قلمرو هند تهیه گردید که به نام شاهنامه شمشیر خانی شهرت دارد ولی خود مولف آن را دلگشای شمشیر خانی خوانده است. در مقدمه این خلاصه آمده است که توکل بیگ ولد تولک بیگ در دوازدهمین جلوس شاهجهان پادشاه، از طرف شاهزاده دارا شکوه به عنوان امین و واقعه نویس غزنین فرستاده شد. در آن زمان شمشیر خان حاکم غزنین بود. شمشیر خان روزی در مجلسی گفت که چون دولتمردان همیشه «در تدبیر مملکت و صوبه‌داری» اشتغال دارند، فرصت مطالعه کتاب‌ها به آنها کمتر روی می‌دهد. پس باید شاهنامه لباس نثر پوشانیده شود. توکل بیگ این مسئولیت را بدوش گرفت و آن را در بیست و ششمین جلوس شاهجهانی به عبارت «موجز و مختصر» به تکمیل رساند. توکل بیگ ابیاتی از شاهنامه را هم به عنوان شاهد در لابلای نثر خود گنجانیده است. این خلاصه شاهنامه، چنانکه از تعداد نسخه خطی آن پیداست، در هند زیاد مورد قبول قرار گرفته بود. به علاوه این خلاصه از هر لحاظ تا حدی کامل است که ایتکنسن آن را به زبان انگلیسی

یازده

برگرداند و در ۱۸۳۲ میلادی به طبع رساند.

خود شاهنامه، داستان‌هایی از آن، ترجمه‌های آن به زبان‌های مختلف هند که از همین کشور فارسی دوست به چاپ رسیده‌اند، باز نشان می‌دهند که این کتاب فردوسی که هم از حیث کمیت و هم از جهت کیفیت بزرگترین اثر ادبیات و نظم فارسی است، در کشور ما خواننده زیاد دارد.

فهرست نسخه‌های خطی و چاپی شاهنامه در هند که اینک در اختیار خوانندگان گزارده می‌شود، کامل نیست زیرا که بنابر کمبود وسایل نتوانستم از همه کتابخانه‌های هند دیدن کنم. به هر صورت، این فهرست برای شناسایی اهمیت شاهنامه در هند و علاقه مردمان به این مثنوی حماسی و فرهنگی تا حدی کمک می‌کند.

پرفسور شریف حسین قاسمی

رئیس بخش فارسی دانشکاد دہلی

نشانه‌ها و اختصارات

- آصفیه : کتابخانه آصفیه، حیدرآباد، هند^(۱).
- احسن مارهروی : کتابخانه مولانا آزاد، دانشگاه اسلامی علیگره، سید محمود حسن قیصر امروهوی، ۱۴۰۳ھ / ۱۹۸۳م.
- الور، تونک : کتابخانه مولانا آزاد انستیتوی تحقیقات عربی و فارسی راجستان، (ذخیره الور)، تونک، (راجستان).
- انصاری : کتابخانه شخی پرفسور محمد ولی الحق انصاری، لکھنو (اتراپردش)^(۲).
- ایوانف : فهرست نسخه‌های خطی فارسی در انجمن آسیایی بنگال، کلکتہ، ۱۹۸۵م، (انگلیسی).
- بارت اتھاس : کتابخانه بارت اتھاس، پتنا (بھار)^(۳).
- بلرام پور : فهرست نسخه‌های خطی دانشکده ام. ال. ک.، بلرام پور، (اتراپردش)^(۴).
- بمبئی : فهرست نسخ خطی عربی، فارسی و اردو کتابخانه دانشگاه بمبئی، عبدالقادر سرفراز، ۱۹۳۵، بمبئی.

۱- از فیش برداری مرکز تحقیقات فارسی، دهلی نو.

۲- مأخذ پیشین.

۳- مأخذ پیشین.

۴- مأخذ پیشین.

- بنارس : فهرست نسخه‌های خطی فارسی در دانشگاه هندو
بنارس، امریت لال عشرت، واراناسی (اتراپرادش).
- بندارکر : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه انستیتوی تحقیقات
خاورشناسی بندارکر، پونه (مهاراشترا) (۱).
- پتیالا، آرشیو : کتابخانه آرشیوی پتیالا، (پنجاب) (۲).
- پتیالا، عمومی : کتابخانه عمومی پتیالا، (پنجاب) (۳).
- پیر محمد شاه : فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه درگاه
پیر محمد شاه، احمد آباد (گجرات).
- تاگور : کتابخانه دانشگاه لکهنو، لکهنو (اتراپرادش) (۴).
- تغلق آباد : کتابخانه جامعه همدرد، تغلق آباد، دهلی نو (۵).
- تونک : کتابخانه مولانا آزاد انستیتوی تحقیقات عربی و فارسی
راجستان، تونک (راجستان).
- جامعه : کتابخانه دکتر ذاکر حسین، جامعه ملیه اسلامیہ،
دهلی نو (۶).
- حبیب گنج : کتابخانه مولانا آزاد، دانشگاه اسلامی علیگرہ، سید
محمود حسن قیصر امروهوی، ۱۴۰۱ ۵/۱۹۸۱ م.
- حمیدیه : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه شعبه تحقیق و

- ۱- مأخذ پیشین.
۲- مأخذ پیشین.
۳- مأخذ پیشین.
۴- مأخذ پیشین.
۵- مأخذ پیشین.
۶- مأخذ پیشین.

پانزده

- سلطان المدارس : کتابخانه سلطان المدارس، لکهنو (اتراپردش).
- سلیمان : کتابخانه مولانا آزاد دانشگاه اسلامی علیگره
(ذخیره سلیمان)، علیگره (اتراپردش).
- شاه منیر عالم : کتابخانه مولانا آزاد دانشگاه اسلامی علیگره
(ذخیره شاه عالم)، علیگره (اتراپردش).^(۱)
- شعبه تحقیق : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه شعبه تحقیق و اشاعت کشمیر و کتابخانه حمیدیه، بوپال، مرکز تحقیقات فارسی، دهلی نو، ۱۹۸۶م.
- شورای هند آزاد : کتابخانه شورای هند برای روابط فرهنگی هند، باوان، دهلی نو.
- صولت : فهرست نسخه‌های خطی فارسی و عربی کتابخانه عمومی صولت، رامپور، عابد رضا بیدار، ۱۹۶۶م.
- ضامن علی : کتابخانه میر ضامن علی، عزاخانه شاه گنج، آگره (اتراپردش).^(۲)
- عبدالحق : کتابخانه شخصی عبدالحق، پونه (مهاراشترا).
- قطب الدین، علیگره : کتابخانه مولانا آزاد دانشگاه اسلامی علیگره
(ذخیره قطب الدین)، علیگره (اتراپردش).
- کاما : فهرست نسخه‌های خطی فارسی، کتابخانه موسسه کاما، گنجینه مانکجی، دکتر سید مهدی غروی، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، ۱۹۸۶م.

۱- ماخذ پیشین.

۲- ماخذ پیشین.

چهارده

اشاعت کشمیر و کتابخانہ حمیدیه، بویال،

مرکز تحقیقات فارسی، دہلی نو، ۱۹۸۶م.

: فہرست نسخہ‌های خطی عربی و فارسی در کتابخانہ

عمومی خدا بخش، پتنا (بہار)، ۱۹۷۷م.

: کتابخانہ دانشگاه دہلی، دہلی (۱).

دانشگاه دہلی

: کتابخانہ دانشگاه عثمانیہ، حیدرآباد (اترا پردیش).

دانشگاه عثمانیہ

: کتابخانہ مولانا آزاد دانشگاه اسلامی علیگرہ

دانشگاه علیگرہ

(ذخیرہ دانشگاه)، علیگرہ (اتراپردیش).

: تعارف مخطوطات کتب خانہ دارالعلوم دیوبند، ج ۲.

دیوبند

مولانا مفتی محمد ظفیرالدین، دارالعلوم دیوبند

(اتراپردیش)، ۱۹۷۳م.

: کتابخانہ رامپور رضا، رامپور (اتراپردیش).

رامپور

: فہرست نسخ خطی کتابخانہ رضویہ مدرسہ سلیمانہ،

رضویہ

پتنا (بہار) (۲).

: فہرست نسخہ‌های خطی فارسی موزہ و کتابخانہ

سالار

سالار جنگ، حیدرآباد، محمد اشرف، ۱۹۶۹م.

: کتابخانہ مولانا آزاد دانشگاه اسلامی علیگرہ

سبحان‌الله

(ذخیرہ سبحان‌الله)، علیگرہ (اتراپردیش).

: کتابخانہ مولانا آزاد دانشگاه اسلامی علیگرہ

سلام

(ذخیرہ سلام)، علیگرہ (اتراپردیش).

۱- ماخذ پیشین.

۲- ماخذ پیشین.

شانزده

- محمود آباد : فهرست نسخه‌های خطی عربی و فارسی کتابخانه راجا محمود آباد، مرکز تحقیقات فارسی، رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران، دهلی نو، بهمن ماه ۱۳۶۶/جمادی الاول ۱۴۰۸.
- مدرسه سلیمانیه : کتابخانه مدرسه سلیمانیه، پتنا (بهار) (۱).
- مزمل : کتابخانه نواب سر مزمل خان، علیگره (۲).
- مسعود حسن رضوی : کتابخانه شخصی مسعود حسن رضوی، لکهنو (۳).
- ملا فیروز : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه ملا فیروز، بمبئی، اس. ای. بریلوی، ۱۹۱۷.
- موزه حیدرآباد : فهرست نسخه‌های خطی عربی، فارسی و اردو، موزه حیدرآباد، محمد غوث، ۱۹۵۳ م.
- موزه ملی : بخش نسخه‌های خطی عربی و فارسی، موزه ملی، دهلی نو.
- ندوه : فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه ندوة العلماء لکهنو، مرکز تحقیقات فارسی، دهلی نو، ۱۹۸۶ م.
- ویکتوریا میموریل : کتابخانه موزه ویکتوریا میموریل، کلکته.
- هردیال : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی هردیال، دهلی (۴).

۱- ماخذ پیشین.

۲- ماخذ پیشین.

۳- ماخذ پیشین.

۴- ماخذ پیشین.

نسخه‌های خطی شاهنامه در هند

نسخه‌های خطی شاهنامه (با ذکر تاریخ)

● ۱۷۹۵ (خدابخش)

نستعلیق، ابن یحیی، ۴ رمضان ۷۸۹ (؟) / ۱۳۸۷، ص ۷۶۸، س ۲۱، اندازه

۲۵/۵×۱۶/۵

توضیحات: ناقص الطرفین، به ظاهر جلد دوم است که با تخت نشینی گشتاسب شروع می‌شود ولی در آخر نسخه قسمتی از جزء اول شاهنامه آمده است. در حالی که در ترقیمه آمده که نسخه در سال ۷۸۹ هـ کتابت شده ولی از وضع نسخه و خط آن استنباط می‌شود که این سال کتابت درست نیست و نسخه غالب به یقین در قرن هجدهم میلادی استنساخ شده بود. بیست و پنج مجلس عادی به سبک هندی هم شامل نسخه است.

آغاز: جلد دوم (ورق ۱ تا ۳۰۱)

چو گشتاسب را داد لهر اسپ تخت فرود آمد از تخت و بر بست رخت

قسمتی از جلد اول شاهنامه که اشتباهاً در این نسخه بعد از جلد دوم آمده از

ورق ۳۰۲ تا ۳۸۴ می‌باشد و با این جمله به پایان می‌رسد:

داستان خواب دیدن فردوسی دقیقی شاعر را...

انجام: قسمت دوم:

اگر سال نیز آرزوت آمدست نهم سال هشتاد با سیصدست

● ۶۳ (شورای هند)

نستعلیق، ۱۴۲۵/۸۲۹، ص ۱۴۳۲، س ۱۹، اندازه ۳۲×۲۱/۵.

آغاز: دیباچه بایسنفر که در ۱۴۲۶/۸۲۹ نوشته شده بود، با این بیت کمال خجندی (م: ۱/۸۰۳-۱۴۰۰، معاصر حافظ شیرازی) شروع می شود:

افتتاح سخن آن به که کنند اهل کمال

به ثنای ملک العرش خدای متعال

مالک الملکی که در تدبیر ملک و ملکوت و تربیت عالم لاهوت و ناسوت (۱-۲۱)،
اصل شاهنامه:

بنام خداوند جان و خرد

انجام: آمدن کیخسرو بیاری گودرز و لشکر ایران

برو آفرین خواندند بخردان که ای شهریار سر موبدان

● ۵۴، ۶۰۰ (موزه ملی)

نستعلیق، ابن محمد محمود، ۱۴۲۷/۸۳۱، ص ۱۱۷۰، (چهار ستون)، اندازه

۳۲×۲۲.

آغاز: سپاس و ستایش مر خدای را عزوجل که پروردگار هردو جهانست و
آفریدگار زمین و زمان (در چهار صفحه)، آغاز شاهنامه:

بنام خداوند جان و خرد

انجام: زهجرت شده پنج هشتاد بار بنام جهان داور کردگار (۴۸۵)
در خاتمه کتاب و تاریخ:

آغاز: دوشم اندر دل سروشی تا که این الهام داد

غم مخور کامد شب تاریک غم را بامداد

انجام: تا زمین را کرد صانع جای آرام و سکون

بر فراز او فلک را گردش مادام داد (۵۸۵ب)

● ۳۹۰۹ (رامپور)

نستعلیق، محمد بن محمد یوسف التشری، ۸۴۰ھ، ص ۱۰۷۸، دارای مجالس.

● ۴۲۱ (ایوانف)

نستعلیق شکسته، بدهن بن قوام الدین بن کمال الدین یوسف علم دار مخاطب به امیر بلغاری، ۱۴۷۷/۸۸۲، ص ۱۲۵۸، س ۲۱ (چهار ستون)، اندازہ ۳۱×۲۴.
توضیحات: مقدمہ دارد به نشر کہ از آغاز ناقص است. هجو محمود و «در ختم کتاب گوید» هم شامل این نسخه است و با ذکر یزدگرد سوم (۶۳۲-۶۵۱ھ) به پایان می رسد.

آغاز: دفتر اول:

بنام خداوند جان و خرد (۷-۱۸۱)

دفتر دوم:

بنام خداوند خورشید و ماه (۱۸۱-۳۵۷)

دفتر سوم:

خداوند پیروزی و فرهی (۳۵۷-۴۸۴)

دفتر چهارم:

بنام خداوند خورشید و ماه

هجو محمود غزنوی با این بیت شروع می شود:

ایا شاه محمود کشور کشای زکس گرتر سی بترس از خدای

انجام: ز هجرت سه صد سال و هشتاد و چار

بنام جهان داور کردگار

● ۸۱-۸۲ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ۱۴۸۸/۸۹۴، ص ۱۶۰۶، س ۲۷، اندازہ ۱۲×۱۲.

توضیحات: نسخه کامل و دارای مجالس است.

● ۳۵۸ (خدا بخش)

نستعلیق، مرشد الکاتب الشیرازی^(۱)، ۱۷ رمضان ۱۵۲۷/۹۴۲، ص ۱۲۲۴،
س ۲۵، اندازه ۲۵×۳۴.

توضیحات: این نسخه دارای اهمیت تاریخی است زیرا که علی مردان خان یکی از
منصب‌داران شاهجهان پادشاه تیموری (۱۶۲۷/۱۰۳۷ - ۱۶۵۸/۱۰۶۸)
چنانکه از نوشته‌ای روی ورق ۶۱۲ بر می‌آید، آن را به این پادشاه تقدیم
نموده بود. علی مردان خان در ۱۶۳۷ م به دهلی آمد و در ۱۶۵۷ م
درود به حیات گفت. یاد داشت مذکور بدین قرار است:

«علی مردان خان بروز ملازمت به اعلیحضرت گذرانید»

نسخه مشتمل است بر تقریباً ۵۰,۰۰۰ بیت و مینیاتورهای قشنگ به
سبک ایرانی دارد. بعضی صفحات از لابلای نسخه منقودالاطر است ولی
مقدمه بایسنغر در آغاز آماده است.

آغاز: دیباچه بایسنغر (۱-۱۳)

اصل شاهنامه: (ورق ۱۳ ب)

چولهراسب بنشست بر تخت شاد به شاهنشهی تاج بر سر نهاد

● ۲۷۹ (حمیدیه)

نستعلیق، ۱۵۵۴/۹۶۲، س ۱۷ (چهار ستون).

توضیحات: مقدمه، فهرست مطالب شاهنامه، فهرست پادشاهان ایران همراه با
فرهنگ واژه‌های دشوار شامل نسخه است.

۱- یک نسخه خطی شاهنامه به خط مرشد الکاتب الشیرازی در مجموعه کورکیان (آمریکا) به
شماره ۸۴ نگهداری می‌شود. رک: شاهنامه در موزه‌ها، وزارت فرهنگ و هنر، چاپ الوان، تهران،
۱۳۵۴، ص ۳۴.

● ۵۹۴ (بارت اتهاس)

نستعلیق، ۱۵۶۷/۹۷۵، ص ۱۰۰۰، اندازه ۳۴×۲۰.

توضیحات: دارای مجالس است.

● ۱۰۹۹ (سالار جنگ)

نستعلیق خوب، ۱۵۶۹/۹۷۷، ص ۱۰۴۴ (چهار ستون)، اندازه ۳۵/۸×۲۲/۷.

توضیحات: پانزده مجلس به مکتب شیرازی شامل نسخه می باشد.

آغاز: مقدمه بایسنفر:

پادشاهی که پادشاهان را پادشاهی زفیض همت اوست

آغاز شاهنامه:

بنام خداوند جان و خرد

● ۱۷۹۴ (خدا بخش)

نستعلیق، ابن ابوالمکارم سعدالله الحجازی، ۳ ذی القعدة ۹۸۵/۱۵۷۸، ص

۱۲۳۸، س ۲۵، اندازه ۳۲×۱۹.

توضیحات: دارای تقریباً چهل مجلس به سبک هندی است و بدون مقدمه‌ای

می باشد.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

● ۳۶۰ (خدا بخش)

نستعلیق، کمال‌الدین بن ابراهیم، ۲۹ شوال ۹۹۹/۱۵۹۱، ص ۱۲۰۲، س ۲۵.

اندازه ۳۰×۲۱/۵.

توضیحات: دیباچه بایسنفر و فهرست پادشاهان ایرانی از کیومرث تا یزدگرد که اسم

آنها در شاهنامه آمده، در این نسخه شامل است. دارای تقریباً ۵۰،۰۰۰

بیت است و مجالس هم دارد. باید تذکر داد که نسخه‌ای از شاهنامه که

محمد منعم پسر کاتب این نسخه کمال‌الدین آن را کتابت کرده و به شخصی به نام شهاب‌الدین خان تقدیم نموده بود، در کتابخانه موزه بریتانیا نگهداری می‌شود. رک: فهرست ربو، ص ۵۳۷.

آغاز: دیباچه بایسنفر (۱ - ۱۱ الف)

اصل شاهنامه (۱۱ ب)

دفتر دوم (۲۰۰ ب)

کنون کار بیژن بگویم ترا بدان آب حکمت بشویم ترا

دفتر سوم (۳۲۷ الف)

چو گشتاسب را داد لهراسب تخت فرود آمد از تخت بر بست رخم

دفتر چهارم (۴۷۶ الف)

ز ایران بزرگان ابا موبدان بگرد آمد و نامور بخردان

● ۷۰۲ (موزه ملی)

نسخ، نصیرالدین، ۲۴ رجب ۱۰۰۰/۱۵۹۲، ص ۱۱۷۸، (چهار ستون)، اندازه

۳۱×۲۲/۵.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

انجام: زکردار شاهان سخن شد تمام حدیث... کرده شد والسلام

● ۷۹۰ (مزمل)

نستعلیق، عبدالواحد زاهدی، ۱۰۰۴/۶-۱۵۹۵، جونپور، ص ۸۱۴، س ۳۱،

اندازه ۳۲/۴×۲۱.

توضیحات: مطلا است و مهرهای مسعود حسن و پادشاه خان روی نسخه ثبت است.

ابیات روی حاشیه هم کتابت شده است.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

انجام: زہجرت سه صد سال ہشتاد چہار(?)

بسنام جہانداور کوردگار

● ۳۶۱ (خدا بخش)

نستعلیق، کمال الدین بن ابراہیم، ۱۴ شعبان ۱۰۰۸/۱۶۰۰، ص ۱۱۹۲، س ۲۵،

اندازہ ۲۶/۵×۱۶/۵.

توضیحات: نسخہ مطلا و دارای مینیاتورست و رونویس همان نسخہ خطی است کہ

ہمین کاتب آن را کتابت کردہ و در کتابخانہ خدا بخش بہ شمارہ ۳۶۰

مضبوط است. دیباچہ ای دارد و منقسم بہ چہار دفتر زیر است.

آغاز: دیباچہ (۱ ب - ۱۱ الف)

دفتر اول (۱۱ ب - ۱۹۸ الف)

دفتر دوم ((۱۹۸ ب - ۳۲۲ الف)

دفتر سوم (۳۲۲ ب - ۴۷۱ الف)

دفتر چہارم (۴۷۱ ب تا آخر نسخہ)

● ۱۱۰۰ (سالار جنگ)

نستعلیق خوب، ۲۰ شعبان ۱۰۰۹/۱۲ فوریه ۱۶۰۱، ص ۱۳۶۰، (چہار ستون).

اندازہ ۲۴/۵×۱۴.

توضیحات: ناقص الطرفین، دارای سه مجلس: کیومرث روی تخت ہمراہ با درباریان،

دربار ظہمورث و دربار فریدون بہ سبک دکن (بجایور)

و جدول طلایی است.

آغاز: مقدمہ بایسنغر،

شاهنامہ: چوگرشاسب را داد لہر اسپ تخت

انجام: سپاہ پراکنده را گرد کن وزیر سان کہ کفتی بکردان سخن

(از فرستادن ماهوی سوری آسیابان را بکشتن یزدگرد و پند موبدان دربارهٔ
بازداشتن او از کشتن)

● ۳۹۱۱ (رامپور)

نستعلیق، غیاث‌الدین بن عبدالقادر بن اسحق، ۱۰۱۱ هـ، دارای مجالس.

● ۳۱۱ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ۴ ذی‌القعدة ۱۰۱۵/۱۶۰۷ ص ۸۸۳، س ۲۵، اندازه ۲۳/۵×۱۶/۵.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

انجام: هزاران درود و هزاران سلام زما بر محمد علیه‌السلام

● ۱۱۰۱ (سالار جنگ)

نستعلیق خوب، ۱۶۱۷/۱۰۲۶، ص ۱۱۹۸، (چهار ستون)، اندازه ۳۴/۶×۲۲/۴.

توضیحات: دارای مقدمه بایسنغر و سی و هفت مجلس به مکتب شیراز است.

آغاز: مقدمه:

فریدون خورشید جمشید شان با مرش درین گنبد آمد روان

آغاز شاهنامه:

بنام خداوند جان و خرد

انجام: هزاران درود و هزاران سلام زما بر محمد علیه‌السلام

● ۹۳۵ ف ۸۶۲ (دانشگاه عثمانیه)

نستعلیق، ۱۶۱۸/۱۰۲۷، ص ۱۳۸۸، س ۱۹.

توضیحات: در کتابخانه شخصی به نام خواجه محمد میرک مضبوط می‌بوده است.

در آغاز احوال پادشاهان ایران در ۳۶ ورق گنج‌نیده شده است.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

انجام: سر آمد کنون قصه یزدگرد بـماه سپندار مـذ روز کرد

(آخرین مصرع این بیت در چاپ‌ها بدین قرار آمده: بماء سفندار مذ روز ارد، از

تاریخ انجام شاهنامه)

● ۳۹۱۲ (رامپور)

نستعلیق، ۱۰۳۳ هـ، برای محمد قطب شاه استنساخ گردید. دارای مجالس

است.

● ۹۳ (ملا فیروز)

نستعلیق زیبا، ۱۰۳۵/۱۶۲۵، اندازه ۱۴×۹/۳ اینچ (۸۱/۲۳×۵۶/۳۵ سم).

توضیحات: با حکومت لهراسب شروع می‌شود و بنابر این جلد دوم شاهنامه

می‌باشد.

● ۱۱۰۲ (سالار جنگ)

نستعلیق زیبا، رمضان ۱۰۴۱ / مارس ۱۶۳۲، صر ۱۲۳۶، (چهار ستون)، اندازه

۳۳×۲۲.

توضیحات: دارای دو مقدمه به نثر که یکی از آنها مقدمه بایسنغر است. این نسخه

به قرار زیر در چهار بخش تقسیم شده است.

آغاز: آغاز مقدمه قدیم (غیر از بایسنغر):

سپاس و آفرین مر خدای را که این جهان و آن جهان آفرید...

قسمت اول با همان بیت اول شاهنامه و قسمت دوم با این بیت شروع

می‌شود:

بنام خداوند خورشید و ماه که دل را بنامش خرد داد راه

آغاز قسمت سوم:

نخستین که نوک قلم شد سیاه گرفت افرین بر خداوند ماه

آغاز قسمت چهارم:

بدو آفرین کافرین آفرید مکان و زمان و زمین آفرید

انجام: چو خواهشگری و نیازم نبود برین بر بیستم زبان بر کشود

(آخرین مصرع این بیت در چاپ‌های شاهنامه بدین قرار ثبت شده است:

برین بر بیستم زبان حسود)

● ۱۶۳۶ (موزه حیدرآباد)

نستعلیق، پیر بخش، ۴ جمادی‌الاول ۱۰۵۱/۱۶۴۱، ص ۱۱۹۴، س ۲۷، اندازه

۳۸×۲۰.

توضیحات: بعضی صفحات مذهب است. پنجاه و چهار مجلس به سبک ایرانی و

مقدمه‌ای دارد که قبل از بایسنغر نوشته شده بود. در آخر نسخه ترقیمه

آمده که بدین قرار است:

تمت کتاب فرخنده اکتساب مسمی (به) شاهنامه بدستخط... فقیر پر

تقصیر پیر بخش کاتب، بروز یکشنبه چهارم شهر جمادی‌الاول سنه

۱۰۵۱ هـ.

آغاز: مقدمه.

سپاس و آفرین مر خدای را که این جهان...

دفتر اول:

بنام خداوند جان و خرد

دفتر دوم:

ستایش کنم ایزد پاک را

دفتر سوم:

نخستین که نوک قلم شد سیاه

دفتر چهارم:

بنام خداوند خورشید و ماه

● ۲۳ (محمود آباد)

نستعلیق، ۱۰۶۳/۳-۱۶۵۲، ص ۷۱۸، س ۲۵، اندازه ۲۰×۵/۳۳.

توضیحات: صفحه اول مطلا است و نسخه کرم خوردگی دارد. جلد اول شاهنامه می باشد.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

انجام: اسپ او بسوی اسپان شنید خروشی برآورد و اندر دمید

● ۵ (محمود آباد)

نستعلیق، ۱۰۶۳/۳-۱۶۵۲، ص ۶۱۳، س ۲۵، اندازه ۲۰×۳۲.

توضیحات: کرم خوردگی دارد.

آغاز: خروشی برآورد چون بیم شان

انجام: نجوید کسی از سرکشان تاج شاه بماند تھی دست چندین سپاه

● ۲ (کاما)

نستعلیق، ویسی بن محمد، ۱۰۶۸/۸-۱۶۵۷، ص ۱۰۲۰، س ۱۷، اندازه

۲۴×۳۵.

توضیحات: بیست صفحه مقدمه دارد. متن در دو مجلد، اول هر مجلد دو سر لوح.

یک تذهیب در آغاز و یک تذهیب بعد از این دو بیت:

هزاران درود و هزاران سلام زما بر زراتشت علیه السلام

و بر آل و یاران او اجمعین هزاران آفرین از جهان آفرین

در خاتمه جلد اول آمده:

تمام شد جلد اول در تاریخ سلخ شهر شوال سنه ۱۰۶۳ هـ. حسب

الفرمودة رفعت پناه مولانا ابوالقاسم سمت تحریر یافت. کاتب العبد الاقل

ویسی بن محمد.

در پایان جلد دوم: چهاردهم شهر ذی قعدة ۱۰۶۸ هـ.

نسخه دارای ۵۶ مجلس ایرانی است و در بعضی مجلس‌ها صورت‌ها را خراب کرده‌اند.

● ۱۱۰۳ (سالار جنگ)

نستعلیق خوب، شوال ۱۰۷۱ / مه ۱۶۶۸، ص ۱۳۴۶، (چهار ستون)، اندازه

۲۲/۲ × ۳۳/۶.

توضیحات: کتابت این نسخه در سال ۱۰۶۹ / ۱۶۵۸ شروع شد. مقدمه‌ای به نشر و سی و هفت مجلس به مکتب تیموری هندی دارد. دو ورق اول مطلا است. مهر «منیر الملک ۱۲۰۶» روی نسخه ثبت است.

آغاز: قسمت اول:

بِسْمِ اللَّهِ أَغَازِمُ شَهَنامه را، نمایم که او هست خلاق ما
قسمت دوم با همان اولین بیت شاهنامه و قسمت سوم با این بیت شروع
می‌شود:

چولهراسب آگه شد از کار شاه ز لشکر که بودند با او براه
قسمت چهارم:

چو شد پادشاه جهان یزدگرد سپاه پراکنده را جمع کرد

● ۳۶۵ (خدا بخش)

نستعلیق، ۲۲ رمضان ۱۰۹۴ / ۱۶۹۴، ص ۲۷۴، س ۲۵، اندازه ۱۹ × ۳۱/۵.

توضیحات: نسخه‌های خطی شاهنامه در کتابخانه خدا بخش به شماره‌های ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴ توسط یک کاتب استنساخ گردیده است و دو صفحه اول هر نسخه مذهب است. این نسخه جلد چهارم شاهنامه می‌باشد.

آغاز: پادشاهی یزدگرد:

چو شد پادشاه جهان یزدگرد سپاه پراکنده را جمع کرد

انجام: با ابیاتی تحت عنوان «در ختم کتاب گوید»

● ۷۰۹۰۶۲ (موزه ملی)

نستعلیق، اواخر شهر ربیع الاول ۱۶۸۸/۱۱۰۰، ص ۶۱۴، س ۲۳، اندازه ۳۲×۲۰.

توضیحات: جلد دوم شاهنامه.

آغاز: چولهرا سب بنشست بر تخت داد
انجام: ز هجرت شده پنج هشتاد بار
بشاهنشهی تاج بر سر نهاد
بنام جهانداور کردگار

● ۶۰۳ (سلام)

نستعلیق، یکم رجب المرجب ۱۷۰۸/۱۱۲۰، ص ۶۴۰، س ۲۱، اندازه ۳۰×۱۹/۵.

توضیحات: به تقاضای «مرزای عالیقدر ذوی الاقتدار میرزا محمد علی والاتبار»
استنساخ شد.

آغاز: نخست آفرین کن تو بر کردگار
انجام: بفضل خدا باش امیدوار
جهاندار و پیروز و پروردگار
ز کرده پشیمان ز بد شرمسار

● ۴۰۵/۱ (سلام)

نستعلیق، جعفر، ۱۷۰۸/۱۱۲۰، ص ۱۰۶۴، س ۲۵، اندازه ۱۴×۸/۳ (۲۷/۲۱×۶۵/۳۵ سم).

توضیحات: دیباچه‌ای به نثر دارد و هم دارای مجالس است.

● ۴۰۷/۳ (سلام)

نستعلیق، جعفر، ۱۷۰۸/۱۱۲۰، ص ۶۴۰، س ۲۱، اندازه ۱۲×۸/۷ (۵۴/۲۲×۴۸/۳۰ سم).

● ۳۷ (سلیمان)

نستعلیق، ۱۷۲۰-۲۱/۱۱۳۳، ص ۵۳۶، س ۲۱.

توضیحات: دفتر اول شاهنامه.

انجام: چو خواهشگری و نیازم نبود برین بر بستم زبان حسود

● ۸۷۳ (سلیمان)

نستعلیق، محمد مقیم ولد شیخ عبدالحکیم، ۱۱۳۳/۱۷۲۰، ص ۲۵۶، س ۲۵،

اندازه ۲۷/۴×۱۵/۵.

توضیحات: دفتر دوم شاهنامه.

انجام: نه بر شیخ و ریگش بروید گیا زمینش روان ریگ چون توتیا

(از: خوان ششم گذشتن اسفندیار از برف)

● ۸۷۴ (سلیمان)

نستعلیق، محمد مقیم ولد شیخ عبدالحکیم، ۱۱۳۳/۱۷۲۰، ص ۴۱۲، س ۲۵،

اندازه ۲۷/۴×۱۵/۵.

توضیحات: دفتر سوم شاهنامه.

انجام: بدو گفت شیروی جانم تراست دگر آرزو هرچه خواهی رواست

(از: خواستن شیروی شیرین را و کشتن شیرین خود را و کشته شدن شیروی)

● ۸۷۵ (وکتوریا میموریل) RV۵۹/C۲۱۳

نستعلیق، این شاه محمود جمال الدین الکاتب، پانزدهم ذی القعدة سنه عشرين و

الف (۱۶۱۱/۱۰۲۰)، ص ۷۴۲، س ۲۷، اندازه ۳۶/۵×۲۴.

توضیحات: مطلا و مذهب و دارای پنجاه مجلس است. ترقیمه ای دارد بدین قرار:

تمت الكتاب بعون الملك الوهاب المشتهر به شاهنامه من كلام الملك

الشعرا علامی فهامی نادرة الزمانی سبحان العرب و العجم ابوالقاسم حکیم

فردوسی علیه الرحمة و الغفران بتاريخ پانزدهم شهر ذی قعدة الحرام سنه

عشرين و الف فی الهجر النبویه صلی الله علیه و آله و سلم، کتبه العبد

الضعیف المحتاج المذنب ابن شاه محمود جمال الدین الکاتب.

آغاز: بر ارواح منیره ضمائر مستنیره عقلای ذوی الابصار و شعرای اولی الافکار...
انجام: زما بر روان محمد درود همی تا بود روز و شب تا بود
● ۴۱/۱ (جامعه)

نستعلیق، نثار علی، ۱۷۳۴/۱۱۴۷، ص ۵۴۸، س ۱۷، اندازه ۱۶×۵/۳۰.

توضیحات: جلد اول شاهنامه.

انجام: سخن‌ها بدین داستان شد بین چنان چون درآمد ز بالا سخن
● ۳۹۱۴ (رامپور)

نستعلیق، ۱۱۸۵ هـ، ص ۵۱۲، دفتر سوم و چهارم است.

● ۷۰۴ (موزه ملی)

نستعلیق، ۱۷۸۸/۱۲۰۳، ص ۲۷۲، (چهار ستون)، اندازه ۲۰/۳×۵/۳۱.

توضیحات: مهرهایی از «تربیت خان بهادر و معین الدوله وزیر الملک محمد علی خان
بهادر صولت جنگ روی اولین صفحه نسخه ثبت است. جلد اول شاهنامه
می‌باشد.

انجام: کلالی چکیده ز گلبرگ جان شرابی ازو رفته آبی روان
● ۱۸۵ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، رجب ۱۲۲۷/۱۸۱۲، ص ۱۱۹۶، س ۲۵ (چهار ستون)، اندازه

۲۲×۹/۳۵.

توضیحات: دارای مجالس است و نسخه کامل شاهنامه می‌باشد.

انجام: هزاران درود و هزاران سلام زما بر محمد علیه السلام
● ۸۹۱.۵۵۱۴/۱۰۳ (سبحان الله)

نستعلیق، ۱۲۳۲/۱۸۱۶، ص ۵۳۴، س ۲۹، اندازه ۷×۵/۱۰.

(۹۲/۱۲×۴/۲۵ سم).

● ۶۰۴ (سلام)

نستعلیق، غوث علی، ۲۱ ذی الحجہ ۱۲۳۵/۱۸۲۰، ص ۱۲۰۸، س ۲۵، اندازہ
۳۴/۵×۲۱/۵.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

انجام: چو خواهشگری و نیازم نبود برین بر بیستم زبان حسود

● ۳۹۱۷ (رامپور)

نستعلیق، نور احمد ولد میان محمد سعید، ۱۲۴۰ هـ، ص ۱۱۸۸، دارای مجالس
است.

● ۲۰۰۶۳۵ (دانشگاه دهلی)

نستعلیق، ۱۸۲۹/۱۲۴۵، ص ۱۱۸۶، س ۱۳، اندازہ ۲۸×۲۱/۵.

توضیحات: ناقص الآخر است.

آغاز: گفتار اندر ستایش خود، گفتار در آفرینش جهان...

انجام: نه جستند از دهر جز نام نیک و زان نام جستن سر انجام نیک

در آخر ابیاتی در هجو سلطان محمود شامل نسخه است.

● ۳۹۱۶ (رامپور)

نستعلیق، خواجه احمدالله، ۱۲۴۶ هـ، ص ۱۱۱۴، دارای مجالس است.

● ۱۷۹۳ (خدا بخش)

نستعلیق، احمد، ۲۳ رمضان ۱۲۴۶/۱۸۳۱، ص ۱۱۷۰، س ۲۵ (چهار ستون)،

اندازہ ۲۸/۵×۱۶/۵.

توضیحات: مجالس دارد و در دو جزو منقسم است.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

قسمت دوم:

چولهراسب آگه شد از کار شاه ز لشکر که بودند با او برآه

● ۷۸۸ (مزمّل)

نستعلیق، ۱۸۳۷/۱۲۵۳، ص ۱۶۳۰، س ۱۹، اندازہ ۱۶×۲۷/۲.

توضیحات: جلد اول شاہنامہ می باشد.

انجام: گرانمایہ لہراسب آرام یافت خرد مایہ دانا برین رام یافت

ہزاران درود و ہزاران سلام زما بر محمد علیہ السلام

● ۳۹۱۸ (رامپور)

نستعلیق، سید امیر شاہ رامپوری، ۱۲۵۴ھ، ص ۱۴۶۲، دارای مجالس است.

● ۷۸۹ (مزمّل)

نستعلیق، ۱۸۴۲/۱۲۵۸، ص ۱۵۲۲، س ۱۹، اندازہ ۱۵×۲۸/۴.

توضیحات: جلد سوم شاہنامہ است.

آغاز: خداوند فیروزی و فرہی خداوند دیہیم و شاہنشہی

انجام: چو خواہشگری و نیازم نبود برین بر بہ بستم زبان حسود

● ۱-۲۷/۳۴ (جامعہ)

نستعلیق شکستہ، شیخ رکن الدین حسین، ۱۸۴۲/۱۲۵۸، ص ۲۶۸، س ۲۷.

اندازہ ۴۴×۳۲.

توضیحات: جلد اول و دفتر اول شاہنامہ می باشد.

انجام: پذیرفت پیران ہمہ پند او کہ سالار او بود و پیوند او

● ۳۵-۲۷/۲ (جامعہ)

نستعلیق، شیخ رکن الدین حسین، ۱۸۴۳/۱۲۵۹، ص ۲۸۳، س ۲۷، اندازہ

۴۴×۳۲.

توضیحات: جلد دوم و دفتر چہارم شاہنامہ می باشد.

آغاز: بدو افرین کافرین افرید مکان و زمان و زمین افرید

انجام: فرستم درود فرستادہ زین

● ۱ (تغلق آباد)

نستعلیق، ۶ محرم ۱۲۶۰/۱۸۴۴، ص ۱۱۱۴، س ۱۷، اندازہ ۲۱×۲۸.
توضیحات: غالباً جھومک لعل کایست کرن کہ جلد دوم شاہنامہ مضبوط در ہمین
کتابخانہ را استنساخ کردہ، کاتب این جلد اول می باشد.

انجام: باواز خسرو نہادند گوش سپردند او را ہمہ نوش و ہوش

● ۲ (تغلق آباد)

نستعلیق، جھومک لعل کایست کرن، شوال المکرم ۱۲۶۰/۱۸۴۴، ص ۹۰۸، س
۱۷ (چہار ستون)، اندازہ ۲۱×۲۸.

توضیحات: جلد دوم شاہنامہ می باشد.

آغاز: کنون ای سخن گوی بیدار مرد

(بازگشتن فردوسی از سخن دقیقی بسخن خویش)

انجام: چو خواہشگری و نیازم نبود برین بر بہ بستم زبان حسود

● ۱۸۶ (دانشگاہ علیگرہ)

نستعلیق، ۱۳ ذی الحجہ ۱۲۶۰/۱۸۴۴، ص ۳۳۲، س ۲۳، اندازہ ۱۸×۸/۳۱.

توضیحات: دارای مجالس است و جلد سوم شاہنامہ می باشد.

آغاز: داستان بر تخت شاہی نشستن لہراسب شاہ

چو لہراسب بہ نشست بر تخت داد بشاہنشہی تاج بر سر نہاد

انجام: چہ باشی تو ایمن ازین چرخ پیر کہ فرجام انجامت آید گریز

● ۱۸۷ (دانشگاہ علیگرہ)

نستعلیق، ۶۱-۱۲۶۰-۵/۱۸۴۴، ص ۳۱۸، س ۲۳ (چہار ستون)، اندازہ

۷/۱۸×۵/۳۱.

توضیحات: دارای مجالس است.

آغاز: بنام خداوند خورشید و ماه

انجام: ز گفتار ایشان دلش تازه گشت ببالید و بر دیگر اندازه گشت

● ۱۸۸ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ۶۱-۱۲۶۰/۵-۱۸۴۴، ص ۳۵۵، س ۲۳ (چهار ستون)، اندازه

۳۱/۵×۱۸/۷

توضیحات: دارای مجالس است.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

انجام: سپهدار پیران و آن انجمن نهادند سر سوی شاه یمن

در نسخه‌های چاپی مصرع دوم این بیت بدین قرار ثبت شده است:

نهادند سر سوی مرز ختن، از: بازگشتن ایرانیان بنزد خسرو.

● ۱۸۹ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ۲۹ محرم ۱۲۶۱/۱۸۴۵، ص ۳۴۵، س ۲۳ (چهار ستون)، اندازه

۳۱/۷×۱۸

توضیحات: دارای مجالس است.

آغاز: بنام خداوند خورشید و ماه

انجام: برآمد کنون قصه یزدگرد بـمـاه سـفـنـدار مـذ رـوز کـرد

(از تاریخ انجام شاهنامه)

● ۴۰ (انصاری)

نستعلیق، امیر حیدر، ۲۹ شعبان ۱۲۷۲/۱۸۵۶، ص ۳۲۰، س ۲۳، اندازه

۳۰×۱۵

آغاز: به بسم الله آغاز سر نامه را نمایم که او هست خلاق ما

انجام: ازین پس نمیرم کہ من زندہام کہ تخم سخن من پراکندهام
ہزاران درود و ہزاران سلام زما بر محمد علیہ السلام
● ۲۹ (محمود آباد)

نستعلیق، ۱۸۵۹/۱۲۷۶، ص ۱۲۰۲، س ۲۶، اندازہ ۴۲/۵×۲۹.
توضیحات: در آغاز نسخہ فہرست اسامی پادشاہان و مدت حکومت آنها قید شدہ و
دارای مجالس جنگی است.

نمیرم از این پس کہ من زندہام کہ تخم سخن را پراکندهام
● ۶۰۲ (سلام)

نستعلیق، ۱۰ ربیع الثانی ۱۳۰۶/۱۸۸۸، ص ۵۶۲، س ۲۵، اندازہ ۳۳×۲۳.
توضیحات: جلد اول شاہنامہ می باشد.
انجام: پایان شد این داستان فرود ۷ کنون رزم کاموس باید شنود

● ۲۳۳ (دانشگاہ علیگرہ)
نستعلیق، ۱۲ ماہ ساون ۸۹۴ سمت، ص ۵۹۸، س ۲۷ (چہار ستون)، اندازہ
۴۸/۹×۲۹.

توضیحات: ساون یکی از ماہہای ہندی است و ۸۹۴ سال سمت ہم ہندی است.
جلد اول شاہنامہ می باشد.

انجام: کنون من بگویم سخن کو بگفت منم زندہ او گشت با خاک جفت
(از: بخواب دیدن فردوسی دقیقی را)

● ۷۵۵/۳۰ (سلیمان)

نستعلیق، محمد مقیم، دوم جلوس محمد شاہ، دفتر اول: ۲۶۸ ورق، دفتر دوم و
سوم: ۳۳۴ ورق، دفتر چہارم: ۱۰۶ ورق، س ۲۱، اندازہ ۱۱×۶/۷
(۲۷/۹۴×۱۷/۴۶ سم).

نسخه‌های خطی شاهنامه (بدون ذکر تاریخ)

● ۳۹۱۰ (رامپور)

نستعلیق، ص ۲۹۲، قسمت دوم شاهنامه.

● ۳۹۱۳ (رامپور)

نستعلیق، دارای مجالس است.

● ۳۹۱۵ (رامپور)

نستعلیق، ص ۹۶۸.

● ۳۹۱۹ (رامپور)

نستعلیق، ص ۷۳۶.

● ۲-۲۷/۳۴ (جامعه)

نستعلیق شکسته، ص ۲۶۱، س ۲۷، اندازه ۴۴×۳۲.

توضیحات: دفتر دوم شاهنامه.

انجام: که این نامه شهریاران پیش به پیوندم از خوب گفتار خویش

(از آخر: باز رفتن گشتاسب با زریر به ایران زمین و دادن لهراسب تخت ایران

اورا)

● ۱-۲۷/۳۵ (جامعه)

نستعلیق شکسته، ص ۲۸۷، س ۲۷، اندازه ۴۴×۲۳.

توضیحات: جلد دوم و دفتر سوم شاهنامه می باشد.

آغاز: از آن پس تن نامور خاک راست سخن گوی جان معدن پاک راست

(ج ۳: آخرین شعر از باز رفتن گشتاسب با زریر به ایران زمین و دادن

لهراسب تخت ایران اورا)

انجام: کنون عدل کسری به پیش اورم ز دفتر بگفتار خویش اورم

● ۴۳۸ (جامعه)

نستعلیق شکسته، ص ۱۵۲، س ۲۵، اندازہ ۳۱×۲۰.

آغاز: چهل روز رستم به دریا کنار همی رفت دنبال آن نابکار
انجام: تن کوه از آن تیغ بشکافته

● ۲۹۲ (صولت)

نستعلیق، اوایل قرن یازدهم هجری، ص ۸۴۶، س ۱۷، اندازہ ۲۴/۵×۱۵/۵.

توضیحات: نسخه مطلا است و جلد سوم به بعد می باشد.

● ۳۴۴ (صولت)

نستعلیق، اواخر قرن دوازدهم هجری، ص ۹۱۲، س ۱۸، اندازہ ۳۳/۵×۱۵/۵.

توضیحات: ناقص است و در کتابخانه شخصی به نام ریاست علی خان پسر سعادت
علی خان حفظ می شد.

● ۳۵۶ (صولت)

نستعلیق، قرن یازدهم هجری، ص ۷۱۰، اندازہ ۲۱×۱۷.

توضیحات: از اول ناقص است. این نسخه در کتابخانه منشی سیل چند میر منشی
سرکار رامپور می بوده است.

● ۲۷۰ (موزة حیدرآباد)

نستعلیق، ص ۱۰۶۲، س ۲۵، اندازہ ۲۸/۵×۱۵/۵.

توضیحات: اولین صفحات دفتر اول، دوم و سوم مذهب و مطلا است. مقدمه
بایسنفر شامل نسخه می باشد.

آغاز: مقدمه:

افتتاح سخن آنکه کند اهل کمال

دفتر اول:

به بسم الله آغاز سر نامه را نمایم که او هست خلاق ما

1378

دفتر دوم:

بنام خداوند خورشید و ماه

دفتر سوم:

چولهراسب آگه شد از کار شاه

دفتر چهارم:

چو شد پادشاه بر جهان یزگرد سپاه پراکنده را جمع کرد

● ۱۲۴۶ (موزه حیدرآباد)

نستعلیق، ص ۳۰۲، س ۲۵، اندازه ۳۰×۲۰.

توضیحات: اولین دو صفحه مذهب و مطلا است. دارای چهار مجلس به سبک هندی

و ایرانی است و جلد اول شاهنامه می باشد.

● ۱۶۱۶ (موزه حیدرآباد)

نستعلیق، ص ۵۱۶، س ۲۵، اندازه ۴۰×۲۷.

توضیحات: اولین دو صفحه مذهب و مطلا است. سی و سه مجلس به سبک ایرانی

دارد. جلد این نسخه هم دارای نقاشی به سبک ایرانی است.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

● ۲۴۱۶ (موزه حیدرآباد)

نستعلیق، ص ۲۴۲، س ۲۳، اندازه ۲۹/۵×۱۷/۵.

توضیحات: اولین صفحه مذهب و مطلا است. هفده مجلس به سبک تیموری هند

دارد. مشتمل است بر دو دفتر اول و دوم شاهنامه.

● ۲۴۷۹ (موزه حیدرآباد)

نستعلیق، ص ۵۵۸، س ۲۴، اندازه ۲۵/۵×۱۶/۵.

توضیحات: نسخه ناقص است. اولین صفحه مذهب و مطلا است و هجده مجلس به

سبک هندی و ایرانی دارد.

● ۲۰۰۶۶۹ (دانشگاه دہلی)

نستعلیق، ص ۱۲۲۸، س ۱۳، اندازہ ۲۱/۵×۲۶/۵.

توضیحات: جلد دوم شاہنامہ می باشد.

آغاز: آگاہ شدن کاؤس از کشته شدن سیاوش، آگاہی یافتن رستم از کشته شدن سیاوش و رفتنش نزد کاوش.

انجام: ازان پس تن نامور خاک راست سخن گوی جان معدن پاک راست (از: رفتن گشتاسب با زریر به ایران زمین و دادن لهراسب تخت ایران او را)

● ۲۶۷ (محمود آباد)

نستعلیق، ص ۱۰۸، س ۲۵، اندازہ ۱۴/۵×۲۲/۵.

توضیحات: نسخه در آخر ناقص است.

انجام: ولیکن ترا آن سزاوارتر کہ از دامن شاہ جوئی گھر (از: سخن گفتن پیران با سیاوش از فرنگیس)

● ۲۸۰ (حمیدیه)

نستعلیق، ص ۶۵۲، س ۲۵.

توضیحات: سر لوحہ طلائی دارد.

● ۴۵ (ندوہ)

نستعلیق، ص ۵۲۰، س ۲۹، اندازہ ۱۹×۳۲/۵.

توضیحات: نسخه مطلا و جلد دوم شاہنامہ می باشد.

انجام: چنین بود تا بود کار جهان گزافہ نکردند نامش جهان

● ۵۰ (ندوہ)

نستعلیق، ص ۷۶۲، س ۲۹ (چهار ستون)، اندازہ ۱۹×۳۲.

توضیحات: نسخه مطلا و دارای مجالس و جلد سوم شاہنامہ است.

آغاز: آغاز داستان بر تخت نشستن لهراسب:

چولهراسب بنشست بر تخت داد به شاهنشهی تاج بر سر نهاد

انجام: چل و هشت بد عهد نوشیروان چو بر شصت رفتی نماند روان

● ۶۱ (ندوه)

نستعلیق، ص ۷۳۶، س ۲۱، اندازه ۴۱/۵×۲۵.

توضیحات: نسخه در آخر ناقص است. مقدمه‌ای دارد حاوی بر پانزده صفحه و جلد

اول شاهنامه است:

آغاز: متن شاهنامه:

بنام خداوند جان و خرد

انجام: بدان تا چنین جفت باشد مرا

● ۶۲ (ندوه)

نستعلیق، ص ۶۰۰، س ۲۱، اندازه ۴۱/۵×۲۵.

توضیحات: جلد دوم شاهنامه است.

آغاز: ببوسید و تاجش بسر بر نهاد همی آفرین کرد و زو گشت شاد

(از آخر: باز رفتن گشتاسب با زیر به ایران زمین...)

انجام: مه بهمن و آسمان روز بود که کلکم برین‌نامه فیروز بود

● ۷۷ (ندوه)

نستعلیق، ص ۲۶۸، س ۲۹، اندازه ۳۲×۱۸/۵.

توضیحات: دفتر اول شاهنامه، مطلا و دارای مجالس و در آغاز ناقص است.

آغاز: بشهرم یکی مهربان دوست بود که با من توگفتی یکی یوست بود

(از: گفتار در بنیاد نهادن کتاب، در چاپ‌های شاهنامه مصرع دوم بدین قرار

آمده: توگفتی که با من بیک یوست بود)

انجام: پذیرفت پیران همه پند او که سالار او بود و پیوند او

● ۷۸ (ندوه)

نستعلیق، ص ۲۰۰، س ۲۹، اندازه ۳۲×۱۸/۵.

توضیحات: جلد چهارم شاهنامه و مطلا است. در آغاز نسخه مهر «محمود حافظ خان ۱۲۶۰» ثبت است.

آغاز: بنام خداوند خورشید و ماه

● ۴۵۱۱۸ (تاگور)

نستعلیق، ص ۱۲۴۵، س ۲۱، اندازه ۲۸×۱۵.

توضیحات: شامل هر چهار دفتر شاهنامه می باشد و متن حتی روی حاشیه هم کتابت شده است.

● ۳۵۶ (آرشیو، پتیالا)

نستعلیق، ص ۱۳۶، س ۲۵ (چهار ستون)، اندازه ۲۱×۱۱.

توضیحات: صفحه اول مطلا و مذهب است و مشتمل بر هر چهار دفتر شاهنامه می باشد.

● ۲۱۳۱ (پتیالا، عمومی)

نستعلیق، ص ۱۸۰۰، س ۲۵، اندازه ۱۴/۵×۸/۵.

توضیحات: دارای مجالس است. انجام: منادیگری گردلشکر بگشت به درگاه هر خیمه‌ای برگذشت (از: گرفتار شدن ماهوی سوری و کشته شدنش بفرموده بیژن)

● ۲۴۵۱ (پتیالا، عمومی)

نستعلیق، ص ۱۲۷۶، س ۲۷، اندازه ۱۹×۱۲.

توضیحات: صفحاتی چند در آغاز نسخه مطلا است و مجالس و مقدمه بایسنفر هم دارد.

انجام: سر آمد کنون قصه یزدگرد — ماه سفندار مذ روزارد

(از: تاریخ انجام شاهنامه)

● ۱۸ (رضویہ)

نستعلیق، ص ۱۲۸۰، س ۱۹، اندازہ ۱۲×۷ (۱۷/۷۸×۴۸/۳۰ سم).

انجام: زید اصل چشم هما داشتن بود خاک در دیده انباشتن

● ۵۵ (رضویہ)

نستعلیق، ص ۵۷۸، س ۲۵، اندازہ ۱۴×۸ (۲۰/۳۲×۵۶/۳۵ سم).

توضیحات: نسخه موریانہ خوردہ و جلد چہارم شاهنامہ می باشد.

آغاز: فتح نامہ اسفندیار بہ پدر بہ کشتن ارجاسپ و ستدن روئین دژ

نخستین کہ نوک قلم شد سیاہ گرفت آفرین بر خداوند ماہ

انجام: بہ نیکی بود شاہ را دسترس ببد روز نیکی نجستت کس

(از: مردن فیلقوس و بر تخت نشستن سکندر)

● ۱۲۰ (بندارکر)

نستعلیق، ص ۱۵۰۰، اندازہ ۳۱×۲۰.

● ۱۹۴ (بندارکر)

نستعلیق، ص ۱۴۰۰، اندازہ ۳۰×۲۴.

توضیحات: نسخہ نسبتاً قدیمی است و خط آن ہم بسیار زیبا است.

● ۱۳۳ (شورای ہند)

نستعلیق معمولی، ص ۱۴۳۲، (چہار ستون)، اندازہ ۳۲×۲۱/۵.

توضیحات: از آخر ناقص و دارای مجالس است. در آخر نسخہ دوازده صفحہ بہ نثر

در احوال فردوسی و داستان اختلاف او با سلطان محمود و توصیفی از

شاهنامہ آمدہ است. دفتر دوم شاهنامہ می باشد.

آغاز: بتن زنده پیل و بجان جبرئیل بکف ابر بهمن بتن رود نیل
انجام: بعد از اشعاری تحت عنوان «فی خاتمه کتاب فرماید» مقدمه‌ای آمده که بدین
قرار شروع می‌شود:

مالک الملکی که به تدبیر ملک و ملکوت و تربیت عالم لاهوت و ناسوت...

● ۱۱۰۴ (سالار جنگ)

نستعلیق زیبا، ص ۱۵۸۶، (چهار ستون)، اندازه ۳۱/۸×۲۱/۲.

توضیحات: به دو بخش تقسیم شده. دارای بیست و پنج مجلس به مکتب شیرازی
است. اغلب اینست که در اواخر قرن دهم هجری کتابت شده بود. با
مقدمه بایسنغر شروع می‌شود.

انجام: نمیرم ازین پس که من زنده‌ام که تخم سخن را پراکنده‌ام
● ۱۰۰۵ (سالار جنگ)

نستعلیق، علام‌الدین، ۱۹ صفر(?)، ص ۱۱۸۶۶، (چهار ستون)، اندازه
۳۰/۴×۲۱.

توضیحات: بظاهر در اوائل قرن یازدهم هجری کتابت شده. دارای هفت مجلس
به مکتب تیموریان هندیست و در چهار بخش تقسیم شده است.

آغاز: قسمت اول: بنام خداوند جان و خرد

قسمت دوم: کنون کار بیژن بگویم ترا

قسمت سوم: نخستین که نوک قلم شد سیاه

قسمت چهارم: به ایران بزرگان با موبدان

انجام: هر آنکس که دارد هش و رای و دین

پس از مرگ من کند آفرین

● ۹۳۵ (دانشگاه عثمانیه)

نستعلیق، ص ۳۳۶، س ۱۹.

توضیحات: اولین صفحه مطلا است و جلد اول شاهنامه می باشد.

انجام: فرو برد خنجر دلش بر درید جگر پس ازین تیره بیرون کشید

(از: خوان هفتم، کشتن رستم دیو سپید را)

● ۹۳۵ قف ۱۰۴۳ (دانشگاه عثمانیه)

نستعلیق، ص ۱۱۸۴، س ۲۵، اندازه ۲۵/۵×۱۶/۵.

توضیحات: دارای چند مجلس به مکتب هندیست.

آغاز: ... دیوانه خواند ترا همان خویش بیگانه داند ترا

انجام: یکی دخمه کردند او را به باغ بسلند و بزرگیش برتر ز راغ

(از: آگاهی یافتن ماهوی سوری از کشته شدن یزدگرد و بر تخت نشستن)

● ۱۴ (جی سنگه)

نستعلیق، ص ۵۷۹، س ۲۵، اندازه ۲۵×۱۵/۵.

● ۷۰۰ (موزه ملی)

نستعلیق ریز، ص ۱۰۷۶، س ۲۶ (چهار ستون)، اندازه ۳۲/۵×۱۹/۵.

آغاز: افتتاح سخن آن به که کند اهل کمال

به ثنای ملک الملک خدای متعال

مالک ملکی که به تدبیر ملک و ملکوت و ترتیب...

شاهنامه:

به بسم الله آغاز شهنامه را نمایم که او هست خلاق ما

خداوند روزی ده و دستگیر خداوند بخشنده راد و پیر

خداوند جان و روان و خرد کزو برتر اندیشه برکذرد

انجام: هزاران درود و هزاران سلام ز ما بر محمد علی، السلام

● ۷۰۱ (موزه ملی)

نستعلیق، غالباً قرن هجدهم میلادی، ص ۶۰۶، س ۲۳، اندازه ۲۲×۳۳.

توضیحات: از آخر ناقص است و جلد دوم شاهنامه می باشد.

آغاز: و فرزند بودش بسان دو ماه سزاوار شاهی و تخت و کلاه
انجام: پادشاهی لهراسب صد و بیست سال بود:

جهان جهان آفرین خواندند ورا شهریار زمین خواندند
وزان پس فرستاد کسرها به روم به هند و به چین و به آباد و بوم

● ۷۰۸ (موزه ملی)

نستعلیق عادی، ص ۸۷۸، (چهار ستون)، اندازه ۱۷/۵×۲۴/۵.

انجام: چو خواهشگری و نیازم نبود برین بر به بستم زبان حسود

● ۷۰۹ (موزه ملی)

نستعلیق ریز، ص ۶۷۶، س ۲۶، اندازه ۱۵/۵×۲۳/۵.

توضیحات: روی تنها اولین صفحه معنی و شرح بعضی لغات شاهنامه آمده، مثلاً
ناهید: به سکون دال، ستاره زهره را گویند. مقدمه بایسنغر در
۲۴ صفحه دارد و دفتر اول و دوم شاهنامه می باشد.

انجام: خواب دیدن فردوسی دقیقی را:

کنون من بگویم سخن کو بگفت منم زنده او گشته با خاک جفت
(از آغاز جلد سوم شاهنامه)

● ۷۱۱ (موزه ملی)

نستعلیق، ص ۸۳۰، (چهار ستون).

توضیحات: بعضی صفحات از میان نسخه مفقودالاثراست. جداول نسخه مطلا
است.

آغاز: گفتار در هجو سلطان محمود:

ابا شاه محمود کشور کشای

ز کس گـر نه ترسی به ترس از خدای

فهرست سلاطین عجم و ایام سلطنت ایشان و تمامی آنها چهار طبقه اند...

دیباچه شاهنامه که به سعی و اهتمام جانی محمد مهدی اصفهانی
استنساخ شد:

بر پیشگاه ضمیر مهر تنویر صاحبان فصاحت و سابقان گوی

بلاغت... دیباچه ای دیگر هم آمده که بدین قرار شروع می شود:

اگر چه از لوازم رسوم بندگی و لواحق شیوه پرستندگی همانست که سرنامه به
سپاس و ستایش...

این دیباچه با این ادبیات به پایان می رسد:

سکه کاندر سخن فردوسی طوسی نشاند

تانه پنداری که کس از جمله انسی نشاند

اول از بالای کرسی بر زمین آمد سخن

او ببالا برد و بازش بر سر کرسی نشاند

آغاز شاهنامه:

بنام خداوند تنزیل وحی (؟) کزین برتر اندیشه نگذرد

انجام: چو این گفته شد رفت تا جای خواب

دلی پر زکین و سری پر شتاب

(از جلد دوم: جنگ رستم با کافور مردم خوار)

● ۶۴۸ (موزه ملی)

نستعلیق ص ۱۰۶۴، (چهار ستون)، اندازه ۲۳×۳۴.

توضیحات: دو صفحه اول مذهب و مطلا است. از آخر ناقص و دارای چند مجلس به سبک ایرانی است.

آغاز: مقدمه به نثر:

سپاس و آفرین خدای را که این جهان و آن جهان آفرید...

انجام: پادشاهی یزدگرد هجده سال بود:

اگر بخت پیروزی یاری دهد مرا بر جهان کامکاری دهد

یکی دفتری سازم از راستی که نپذیرد آن کثری و کاستی

(از جلد چهارم، پادشاهی یزدگرد پسر بهرام گور)

● ۱۳۷۰۶۴۰ (موزه ملی)

نستعلیق، غالباً قرن هجدهم میلادی، ص ۳۴۸، اندازه ۲۷/۵×۱۶/۳.

توضیحات: دارای مجالس و از آخر ناقص است. روی حاشیه هر صفحه هم متن شاهنامه رونویسی شده و دفتر چهارم شاهنامه است.

آغاز: چو کسری نشست از برگاه نو همی خواندندی و راه شاه نو

انجام: چنین یاد... که اندر جهان بما شاد بادا کهان و مهان

● ۱۰۵۸ (موزه ملی)

نستعلیق، ص ۱۰۸۴، (چهار ستون)، اندازه ۳۵/۵×۲۳/۵.

توضیحات: دو صفحه اول مطلا و مذهب است. مجالس به سبک ایرانی دارد.

انجام: پس از مرگ بر من کند آفرین

هر آنکس که دارد هش و رای و دین

(در نسخه های چاپی مصرع دوم این بیت مصرع اول قرار گرفته است)

● ۴۲۲ (ایوانف)

نستعلیق، ص ۱۷۷۶، اندازه ۲۴×۱۴.

توضیحات: ۵۰.۰۰۰ بیت شامل نسخه می‌باشد. دارای هشت مجلس به سبک صفوی‌هاست و شامل مقدمه‌ایست که قبل از مقدمه بایسنغر نوشته شده بود.

آغاز: حمد و سپاس و آفرین خدای را که این جهان..

● ۳۵۹ (خدا بخش)

نستعلیق، شاه محمد الکاتب، قرن پانزدهم میلادی، ص ۱۰۷۶، س ۲۴، اندازه ۲۳×۵/۲۸.

توضیحات: یک صفحه در آخر افتادگی دارد. مذهب و بسیار زیبا است. مقدمه بایسنغر دارد و مشتمل بر ۵۱.۰۰۰ بیت است.

آغاز: مقدمه بایسنغر (۳-۱۴)

اصل شاهنامه (۱۵-۵۳۸ ورق)

● ۳۶۲ (خدا بخش)

نستعلیق، ص ۳۱۲، س ۲۵، اندازه ۱۹×۵/۳۱.

توضیحات: دفتر اول شاهنامه، تصاویر ساده در لابلای نسخه گنجانده شده است. انجام: به ذکر «کشتن کیو نژاد را از خون بهرام»

● ۳۶۳ (خدا بخش)

نستعلیق، ص ۲۴۴، س ۲۵، اندازه ۱۹×۵/۳۱.

توضیحات: دفتر دوم شاهنامه، بعضی صفحات بیاض است که غالباً برای نقاشی خالی نگهداشته شده بود.

انجام: با «گفتار اندر آمدن باد و برف و هلاک شدن پهلوانان» به پایان رسد.

● ۳۶۴ (خدا بخش)

نستعلیق، ص ۳۲۸، س ۲۵، اندازه ۱۹×۵/۳۱.

توضیحات: دفتر سوم شاهنامه

آغاز: آغاز پادشاهی لهراسب:

چو لهراسب آگه شد از کارشاه ز لشکر که بودند با او براه

انجام: با گفتاری درباره «سپری شدن روزگار بهرام»

● ۳۶۶ (خدا بخش)

نستعلیق، ص ۱۱۰۴، س ۲۶، اندازه ۳۰×۱۹.

توضیحات: دیباچه ندارد. هر چهار دفتر شاهنامه. تنها یک مینیاتور دارد.

آغاز: دفتر اول (۱ ب - ۱۴۷ ب)

بنام خداوند جان و خرد

دفتر دوم (۱۴۸ ب - ۲۹۳ ب)

بنام خداوند خورشید و ماه

دفتر سوم (۲۹۴ ب - ۴۴۰ ب)

چو لهراسب بنشست بر تخت داد بشاهنشهی تاج بر سر نهاد

دفتر چهارم (۴۴۱ ب - ۵۵۲ الف)

بنام خداوند خورشید و ماه که دل را براهش خرد داد راه

● ۱۷۹۲ (خدا بخش)

نستعلیق، قرن یازدهم هجری، ص ۱۲۱۴، س ۲۵، اندازه ۳۰×۱۸.

توضیحات: در این نسخه گرشاسبنامه، مقدمه بایسنغر و فهرست پادشاهان ایران

هم شامل است. بیست و شش مجلس مکتب ایرانی این نسخه را تزئین

می دهد. این شاهنامه به دو بخش تقسیم شده. قسمت دوم با تخت نشینی

لهراسب شروع می شود و موسوم به لهراسبنامه است. دو

مهر «حاجی مهدی علی خان» و «اضعف العباد بهروز المنقاد ۱۱۵۵» روی

نسخه ثبت است.

آغاز: گرشاسب نامه:

نه کردار گرشاسب اندر جهان یکی نامه بد یادگار مهان
آغاز قسمت دوم شاهنامه:

کنون تاج و اورنگ لهراسب شاه بیارایم و بر نشانم به گاه
چو لهراسب بنشست بر تخت داد بشاهنشهی تاج بر سر نهاد

● ۳۸ (سلیمان، علیگره)

نستعلیق، ص ۸۰۲، س ۲۵، اندازه ۲۳×۵/۳۵.

آغاز: بعد از حمد و ستایش و سپاس و آفرین مر خدای را که این جهان آفرید...
انجام: هر آنکس که دارد هش و رای و دین

پس از مرگ بر من کند آفرین

● ۳۹ (سلیمان، علیگره)

نستعلیق، ص ۲۱۲، س ۲۵، اندازه ۱۴/۳×۴/۲۴.

توضیحات: کرم خورده و از اول ناقص است.

آغاز: بنام خداوند خورشید و ماه که دل را برایش خرد داد راه

● ۲۹ - ۷۵۴ (سلیمان، علیگره)

نستعلیق، ص ۱۲۰۲، س ۲۵، اندازه ۱۵×۸ (۳۲/۲۰×۱۰/۳۸ سم).

● ۱۴ - ۱۳ (سلیمان، علیگره)

نستعلیق، ص ۹۹۰، س ۲۵، اندازه ۱۱×۷/۵ (۳۷/۱۹×۹۴/۲۷ سم).

توضیحات: شاهنامه کامل در دو مجلد است.

● ۱۰۷ - ۱۰۴ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۱۰۲۸، س ۲۶، اندازه ۱۲×۷/۵ (۳۷/۱۹×۴۸/۳۰ سم).

توضیحات: در چهار مجلد است و مجالس هم دارد.

● ۱۴۰ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، دفتر اول: ص ۶۲۲؛ دفتر دوم: ص ۲۷۶؛ دفتر سوم: ص ۲۸۸؛
دفتر چهارم: ص ۲۱۲، س ۲۵، اندازه ۱۱×۴/۱۲.
توضیحات: دارای مجالس است.

● ۱۶۶ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۵۰۴، س ۲۷ (چهار ستون)، اندازه ۷/۲۹×۷/۵۱.

آغاز: چو گشتا سب را داد لهراسب تخت فرو درآمد از تخت بر بست رخت
انجام: که جاوید با دا خردمند فرد همیشه بکام دلش کام کرد
همش رای و هم دانش و هم... چراغ عجم آفتاب عرب

● ۱۹۰ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۲۶۴، س ۱۷، اندازه ۳/۱۲×۱/۲۱.

آغاز: بنام خداوند هرد... که جاوید باشد بهر دو سرای
انجام: منه پایت از خط امرش بدر بجای آر فرجام او سر بسر

● ۱۹۲ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۶۵۱، س ۲۵ (چهار ستون)، اندازه ۵/۲۰×۵/۲۹.

توضیحات: نصف اول شاهنامه می باشد.
انجام: کران مایه نزد شهنشه رسید روان... از خاک برمه رسید

● ۱۹۳ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۵۴۹، س ۲۵ (چهار ستون)، اندازه ۱۹×۴/۲۹.

توضیحات: نصف آخر شاهنامه است.
انجام: نمیرم ازان پس که من زنده ام که تخم سخن را پراکنده ام

● ۳۱۸ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۳۱۲، س ۲۷، اندازه ۵/۲۶×۴۳.

توضیحات: دارای مجالس و دیباچهای به نثر است.

آغاز: سپاس و آفرین مرخدای را که این جهان را آفرید...

انجام: پایان شد این داستان فرود کنون رزم کاموس باید شنود

● ۳۲۱ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۲۱۰، س ۲۷، اندازه ۴۳×۲۶/۵.

توضیحات: جلد چهارم شاهنامه است.

● ۳۹۲ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۱۳۱، س ۲۶ (چهار ستون)، اندازه ۳۳/۵×۳۰/۴.

توضیحات: جلد دوم شاهنامه می باشد.

انجام: کنون تاج اورنگ لهراسب شاه بسیارایم و بر نشانم کلاه

● ۳۹۳ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۱۴۸، س ۲۷، اندازه ۳۴×۲۰.

توضیحات: جلد اول شاهنامه می باشد.

انجام: که کیخسرو امروز با خواستست بلاد و دهمش کشور آراست

● ۳۹۴ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۱۰۰، س ۲۷، اندازه ۳۴×۲۰.

توضیحات: جلد چهارم شاهنامه می باشد ولی ناقص است.

آغاز: الا ای دل آرای... چه بودت که گشتی چنین مستمند

انجام: چو این نامور نامه آمد برون ز من روی کشور شد بر سخن

● ۳۹۵ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۱۳۵، س ۲۷، اندازه ۳۳/۵×۲۰/۲.

توضیحات: جلد سوم شاهنامه می باشد.

انجام: دل شاد و خرم پر از درد گشت چنین روز با ناجوانمرد کشت

● ۴۱۲/۸ (سلام، علیگره)

نستعلیق، ص ۱۸۴۸، اندازہ ۲۰×۱۲.

توضیحات: ہر چہار دفتر شاہنامہ و دارای مجالس است.

● ۵۷۵ (سلام، علیگره)

نستعلیق، ص ۲۹۶، س ۲۵، اندازہ ۳۴×۲۳.

توضیحات: دفتر چہارم و دارای مجالس و مقدمہ می باشد.

انجام: سر آمد کنون قصہ یزدگرد ————— ماہ سفندار مذ روز ارد

● ۵۷۶ (سلام، علیگره)

نستعلیق، ص ۲۳۲، س ۲۵، اندازہ ۳۴×۲۳/۲.

توضیحات: دارای مجالس و جلد سوم شاہنامہ می باشد

انجام: ورنام کردند نوشیروان کہ چہرش جوان بود دولت جوان

● ۵۷۷ (سلام، علیگره)

نستعلیق، ص ۳۲۶، س ۲۵، اندازہ ۳۳/۵×۲۳/۵.

توضیحات: جلد دوم شاہنامہ و از آغاز ناقص است.

آغاز: ہمیشہ دل روشنش شاد باد ————— بدانش روان و... آباد داد

انجام: بدان راہ دشوار بشتافتیم کنون لاجرم کام دل یافتیم

● ۵۷۸ (سلام، علیگره)

نستعلیق، ص ۹۲۴، س ۳۰، اندازہ ۵۴/۴×۲۹/۳.

توضیحات: دارای مجالس است.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

انجام: وزان پس یکی آتشہ بر فروخت پدر مرد و بر... پسر را بسوخت

● ۶۰۵ (سلام، علیگره)

نستعلیق، ص ۱۰۶۶، س ۲۵، اندازہ ۳۷×۲۲/۵.

توضیحات: دیباچه‌ای دارد از اول ناقص و دارای مجالس است.

آغاز: فریدون خورشید جمشید سان

انجام: زهجرت سیصد سال و هفتاد و چار بی نام ج هانداور کوردگار

● ۲۵۹ (احسن، علیگره)

نستعلیق، ص ۶۳۸، س ۲۵ (چهار ستون)، اندازه ۲۲×۲۹.

توضیحات: ناقص الاخر و در اولین هفت صفحه مقدمه بایسنغر آمده است.

آغاز: بدو آفرین کافرین آفرید مکان و زمان و زمین آفرید

● ۲۵۹ (احسن، علیگره)

نستعلیق عادی، ص ۶۳۸، س ۲۵ (چهار ستون)، اندازه ۱۴×۲۰.

توضیحات: ناقص الاخر است. مقدمه بایسنغر وجود دارد.

آغاز: مقدمه:

بدو آفرین کافرین آفرید مکان و زمان و زمین آفرید

● ۸۹۱/۵۵۱۴/۲۱ (احسن، علیگره)

نستعلیق، ص ۶۳۸، س ۲۵، اندازه ۱۱/۵×۸/۱ (۶۴/۲۰×۵۴×۲۷ سم).

توضیحات: نسخه ناقص الطرفین است و با دیباچه‌ای به نثر آغاز می‌شود.

● ۱۳۵/۲-۵ (قطب‌الدین، علیگره)

نستعلیق، دفتر اول: ۱۴۰ ورق، دفتر دوم: ۱۵۷ ورق، دفتر سوم: ۱۰۰ ورق.

دفتر چهارم: ۱۰۷ ورق، س ۲۵، اندازه ۱۱×۷/۳ (۷۳/۱۸×۹۴/۲۷ سم).

توضیحات: دیباچه‌ای به نثر دارد.

● ۲۸ (مدرسه سلیمانیه)

نستعلیق، ص ۱۲۸۰، س ۱۹، اندازه ۱۲×۷ (۷۸/۱۷×۴۸/۳۰ سم).

توضیحات: دفتر اول شاهنامه.

انجام: زبد اصل چشم هما داشتن بود خاک در دیده انباشتن

● ۶۱ (مدرسه سلیمانیہ)

نستعلیق، ص ۵۷۸، س ۲۵ (چهار ستون)، اندازہ ۱۴x۸
(۳۲/۲۰x۵۶/۳۵ سم).

توضیحات: دفتر چہارم شاہنامہ

آغاز: فتح نامہ اسفندیار بہ پدر بہ کشتن ارجاسپ و ستدن روبین دژ...

خداوند کیوان و تابندہ مور خداوند پیل و خداوند مور

● ۹۰ (الور، تونک)

نستعلیق زیبا، ص ۴۶۸، س ۲۴، اندازہ ۳۶x۲۷.

توضیحات: دارای ۱۸۵ مجلس مکتب تیموری ہندیست.

● ۴۶۷۶ (تونک)

نستعلیق زیبا، اوایل فرن ہجدهم میلاد، ص ۳۳۰، اندازہ ۲۶x۱۶.

توضیحات: ناقص الطرفین و دارای ۳۱ مجلس رنگی است.

آغاز: چہارم کہ خوانند آمو خوشی (?) همان دشت ورزان با سرکشی

● ۹۰ (ملا فیروز)

نستعلیق.

توضیحات: با «دورہ پادشاہی گشتاسب» شروع می شود.

● ۹۱ (ملا فیروز)

توضیحات: با «بدنیا آمدن اسفندیار و پشوتن» شروع می شود.

● ۹۲ (ملا فیروز)

نستعلیق.

توضیحات: با «آغاز دورہ حکومت لہراسب» شروع می شود.

● ۹۴ (ملا فیروز)

نستعلیق، چہار ستون.

توضیحات: با «اطلاع یافتن لهراسب در مورد مراجعت ارتش» به پایان می‌رسد.

● ۲۲۴۸ (تغلق آباد)

نستعلیق، ص ۱۵۶، اندازه ۲۸×۱۴.

توضیحات: ناقص الآخر است.

آغاز: فاتحه کتاب مستطاب آفرینش و پیرایه دانش و بینش، حمد خداوند...

● ۲ (شاه منیر عالم)

نستعلیق، ص ۵۲۲، س ۲۵، اندازه ۲۲×۱۶.

توضیحات: دیباچه به نثر دارد و ناقص الآخر است.

● ۸۱۶ (بنارس)

نستعلیق، ص ۹۴۶، اندازه ۱۷/۵×۱۲.

آغاز: نخستین که نوک قلم شد سیاه گرفت آفرین بر خداوند ماه

● ۸۱۷ (بنارس)

نستعلیق، ص ۲۲۱۸، اندازه ۱۸/۵×۱۲.

توضیحات: نسخه ناقص است.

● ۸۱۸ (بنارس)

نستعلیق، ص ۱۱۵۲، اندازه ۱۹/۵×۱۴/۵.

توضیحات: از دوره سلطنت لهراسب تا یزدگرد.

آغاز: ستایش کنم ایزد پاک را که گویا و بینا کند خاک را

● ۸۱۹ (بنارس)

نستعلیق، ص ۲۲۵۸، اندازه ۲۲/۵×۱۶/۵.

● ۸۲۰ (بنارس)

نستعلیق، ص ۱۳۳۲، اندازه ۲۶×۱۶.

آغاز: کمی جشن کرد آن شب و باده خورد

شده نام آن جشن فرخنده کرد

● ۸۲۱ (بنارس)

نستعلیق، ص ۵۶۲، اندازہ ۲۲/۵×۱۶/۵.

توضیحات: تا دورہ سلطنت یزدگرد.

آغاز: کنون عدل کسری به پیش آورم ز دفتر بگفتار خویش آورم

● ۱۳۳۵ (اصفیہ)

نستعلیق.

توضیحات: دارای مجالس است.

● ۹۶۵/۲۹ (دیوبند)

توضیحات: نسخه کامل شاهنامه است.

● ۶ (بلرام پور)

توضیحات: شاهنامه با مجالس است.

نسخه‌های خطی منتخب شاهنامه (با ذکر تاریخ)

● ۹۷ (بمبئی)

نستعلیق، هیربد بن هیربد و یکجیو، ۱۶۵۴-۵/۱۰۲۴، س ۱۶ و ۱۸، اندازہ

۹/۵×۶/۴ (۱۶/۵۱×۲۴/۴۵ سم).

توضیحات: انتخابی از شاهنامه تحت عنوان کاؤس نامہ.

آغاز: چو کاؤس بگرفت گاه پدر

● ۸۴ (بندار کر)

نستعلیق، ۱۶۲۰/۱۰۳۰، ص ۱۵۰، اندازہ ۲۴×۱۲.

توضیحات: از شاهنامه تقریباً ده هزار بیت انتخاب شده است.

● ۹۸ (بمبئی)

نستعلیق، هیرباد داراب بن هیرباد هورمزیار، ۱۶۷۴-۵/۱۰۴۴، س ۲۱، اندازہ

۹/۵×۵/۲ (۱۳/۳۴×۲۴/۴۵ سم).

توضیحات: انتخابی از شاهنامه تحت عنوان داستان کاموس کشانی.

آغاز: بنام خداوند خورشید و ماه که ما را پناهنش خرد داد راه
● ۲۳۴۴-۱۱ (سالار جنگ)

نستعلیق، هدایت الله بن عنایت الله، ۱۱ رجب ۱۱۱۲/۱۱ دسامبر ۱۷۰۰.

توضیحات: در این «مجموعه قصاید» انتخاب اشعار مذهبی از سی شاعر گرد آمده.
اشعار همین نوع فردوسی شامل این مجموعه می باشد.

● ۲۱۲ ق ۲ مثنوی (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ربیع الاول ۱۲۶۲/۱۸۴۶، ص ۳۹۸، س ۱۴، اندازه ۱۹/۴×۱۴/۵.

توضیحات: خلاصه شاهنامه است که از اول و آخر ناقص است.

آغاز: ... خلاص و درستی نموده و محرر و مسود آن...

انجام: ازان کوه هم گذشت. سکندر مردی را دید که موی دراز و گوش بزرگ دارد، او
را گرفته نزد سکندر آوردند. پرسید که حقیقت را بگوی...

● ۳۵۹ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ۵ رمضان ۱۲۸۱/۱۸۶۵، پیشاور، ص ۳۶، س ۱۹، اندازه

۳۱/۲×۱۹/۵.

توضیحات: انتخاب شاهنامه بالوایح جامی صحافی شده و دارای مجالس است.

● ۲۳۱۲-۲۱ (سالار جنگ)

نستعلیق، اواخر قرن یازدهم هجری، ورق ۱۰۹ تا ۲۳۹، س ۲۵، اندازه

۲۹/۴×۱۵.

توضیحات: محمد کاظم بن علاءالدین محمد مونوباری نائینی انتخابی از مناقب

منظوم ائمه کرام را از ۹۴ شاعر مختلف انتخاب کرده و آن را

به «مجمع المناقب» موسوم کرده است. ابیاتی در ستایش ائمه کرام از

فردوسی هم در این مجموعه آمده است. به هر صورت این بیاض اشعار

نادر است.

نسخه‌های خطی منتخب شاهنامه (بدون ذکر تاریخ)

● ۲۳۸۰-۱۸ (سالار جنگ)

نستعلیق شکسته، اوایل قرن سیزدهم هجری، اندازه $۱۱/۶ \times ۱۸/۶$.

توضیحات: گردآورنده این جنگ، اشعاری در منقبت ائمه کرام جمع‌آوری نموده است و ابیات همین نوع فردوسی هم شامل این جنگ است.

● ۲۳۸۳-۶ (سالار جنگ)

شفیعا، اوایل قرن سیزدهم هجری، اندازه $۷/۶ \times ۱۶/۶$ (۱۹/۶۸ \times ۴۲/۵۴ سم).

توضیحات: در این بیاض انتخابی از نثر و نظم نویسندگان و شعرای مختلف ترتیب داده شده و بعضی ابیات شاهنامه هم در این بیاض گنجانیده شده است.

● ۳۶۷ (خدا بخش)

نستعلیق، ص ۸۴۶، س ۱۰، اندازه $۹ \times ۱۴/۵$ (۲۲/۸۶ \times ۳۷/۱۵ سم).

توضیحات: انتخابی از شاهنامه است. ^۴

● ۹۲۳ (ایوانف)

نستعلیق شکسته، ورق ۴۹ تا ۶۰، اندازه ۱۷×۲۳ .

توضیحات: قسمتی از مجموعه اشعار است. ابیاتی درباره جنگ رستم با افراسیاب از شاهنامه در این مجموعه نقل گردیده است.

● ۲۵۳ (کاما)

نستعلیق، ص ۷۱، س ۱۷، اندازه ۱۶×۲۳ .

توضیحات: گزیده‌ای از شاهنامه می‌باشد.

آغاز: پـژوهنده نامـه باستان که از پهلوانان زند داستان

انجام: کنون زین سپس دور دیگر بود سخن گفتن از تخت و منبر بود

● ۱۹۲ (کاما)

نستعلیق عادی، ص ۴۰۰، س ۱۳، اندازه ۱۳×۳۲ .

توضیحات: نسخه ناقص است و انتخابی از شاهنامه به عنوان «سهراب نامه» می باشد.

آغاز: بدین باره دژ، دل اندر میند که این نیست برتر ز چرخ بلند
نخستین عنوان:

نامه نوشتن کژدهم نزد کیکاوس شاه

آخرین عنوان:

رزم سهراب با گرد آفرید

انجام: بدو گفت زین گفته هرگز مگرد که دیدی مرا روزگار نبرد
● ۴/۷۹۲ (سلطان المدارس)

نستعلیق، ص ۹۰، س ۲۴، اندازه ۲۸×۱۸/۵.

توضیحات: نسخه از اول ناقص و به عنوان «داستان رستم و سهراب» می باشد.

آغاز: یکی روز رستم گو شیر گیر بساطی بر افکند بر آب گیر
انجام: بجامه بپوشید و سعد دمان بر امید دل شاد روشن روان
● ۱۸۶ (بندارکر)

نستعلیق، ص ۲۰۰، اندازه ۲۸×۱۹.

توضیحات: این انتخاب شاهنامه دارای مجالس است.

● ۲۶۸ (بمبئی)

نستعلیق، اندازه ۱۶/۷×۱۴/۸.

توضیحات: انتخابی از شاهنامه به عنوان «اسفندیار نامه» می باشد.

آغاز: نسخت آفرین را تو بکشای لب ثنای خداوند کو روز و شب
● ۲۶۰ (بمبئی)

نستعلیق، س ۱۳، اندازه ۱۷/۵×۱۴/۲.

توضیحات: «داستان رستم و اسفندیار» از شاهنامه می باشد.

آغاز: به پیش است کاری که دشوارتر
وزو جان ما پر ز آزارتر
(از: رای زدن رستم با خویشان)

● ۲۶۹ (بمبئی)

نستعلیق، امرداد (سال داده نشده)، اندازه ۱۷/۵×۱۴.

توضیحات: «داستان رستم و اسفندیار» از شاهنامه.

آغاز: نخست آفرین را تو بکشای لب
ثنای خداوند گو روز و شب
● ۲۷۰ (بمبئی)

نستعلیق، اندازه ۱۶/۵×۱۱/۵.

توضیحات: داستان کاوس از شاهنامه.

آغاز: چو کاوس بگرفت گاه پدر
مر او را جهان بنده شد سر بسر

تاریخ شمشیر خانی، شاهنامه منثور، تاریخ دلگشای شمشیر خانی، خلاصه شاهنامه و منتخب شاهنامه (با ذکر تاریخ)

میرزا توکل بیگ بن تولک بیگ حسینی از روزگار شاهجهان پادشاه تیموری (۱۰۳۷-۱۰۶۸/۱۶۲۲-۱۶۵۷) واقعه نویس دربار شاهزاده دارا شکوه (۱۰۲۴-۱۰۶۹/۱۶۱۵-۱۶۵۸) به نثر آمیخته به خود ابیات شاهنامه برای محمد حیات شمشیر خانی حاکم غزنین (۱۰۶۳-۱۰۶۹/۱۶۵۲-۱۶۵۸) تالیف کرد. در دیباچه آمده که این گزیده ایست از بخش های شاهنامه که به نثر درآورده شده است. مؤلف این خلاصه شاهنامه را در ۱۰۶۳-۳/۱۶۵۲ در بیست و هشتمین سال پادشاهی شاهجهان به انجام رساند. این کتاب با هجوتنامه ساختگی به انجام رسیده است. جی. اتکینسن (J. Atkinson) همین خلاصه شاهنامه را به نام «شاهنامه فردوسی» از لندن در سال ۱۸۳۲ م به انگلیسی ترجمه کرده، به چاپ رسانده است.

برای احوال نسبتاً مفصل توکل بیگ، رک: مآثر الامرا، ج ۲، ص ۶۵. تعداد نسبتاً زیاد نسخه‌های خطی تاریخ شمشیر خانی نشان می‌دهد که این خلاصه در هند مورد پسند علاقمندان به شاهنامه قرار گرفته بود.

● ۵۷۴ (سلام، علیگره)

نستعلیق، ۱۰۶۳/۳-۱۶۵۲، ص ۷۹۹، س ۱۲، اندازه ۱۹/۴×۲۸.

توضیحات: ناقص الآخر و دارای مجالس است. این نسخه در سال تکمیل تالیف تاریخ شمشیرخانی استنساخ شده بود.

آغاز: حمد بی‌غایت و ثنای بی‌نهایت حضرت کبریای واجب الوجود را که...

انجام: مقام نبی و علی گفته‌ام که درهای معنی بسی سفته‌ام
● ۷ (محمود آباد)

نستعلیق، میرنجیب علی بن میر مهدی ابن میر سیف‌الله بخاری، ۱۰۶۳/۱۶۵۲.

ص ۵۸۵، س ۱۵، اندازه ۲۲×۳۱.

انجام: کنون عمر نزدیک هفتاد شد امیدم به یکبار بر باد شد
● ۴۲۵ (محمود آباد)

نستعلیق، ۱۰۶۳/۱۶۵۲، ص ۵۰۲، س ۱۷، اندازه ۱۷×۵/۲۵.

انجام: امیدم چنان است ز اهل خرد کزین راست گفتن نگویند بد
● ۶ (محمود آباد)

نستعلیق، ۱۰۶۵/۱۶۵۴، ص ۸۰۰، س ۱۱، اندازه ۱۸×۳۰.

توضیحات: مذهب و ناقص الطرفین است.

● ۲۵۵ (حمیدیه)

نستعلیق، پاندیت سهج رام کتری، ۱۱۲۹/۱۷۱۷.

توضیحات: دارای مجالس و سرلوح پلانی و جداول رنگی است.

● ۹۹۳ (حبیب گنج)

نستعلیق، محمد سعید نگاه، ۱۱۲۹/۱۷۱۶، ص ۵۲۰، س ۱۵، اندازه ۱۷×۲۵.

توضیحات: در آخر نسخه احوال زندگی فردوسی آمده است. روی صفحه اول و آخر مهر «میر حسن ۱۲۴۹» ثبت است. اولین صفحه مطلا است و صفحات دیگر جداول مطلا دارد.

● ۸۹ (ملا فیروز)

نستعلیق، ۱۷۱۷-۸/۱۱۲۹، اندازه ۱۰/۱×۵/۷ اینچ (۲۵/۴×۱۴/۹۲ سم).

● ۳۶۸ (خدا بخش)

نستعلیق، دوست محمد، چهارم رجب سال هفتم جلوس محمد فرخ سیر پادشاه تیموری هند (۱۷۱۹/۱۱۳۱).

توضیحات: ترقیمه‌ای که در آخر نسخه آمده، اهمیت تاریخی این نسخه را روشن می‌سازد:

«تمام شد... بتاریخ چهارم رجب المرجب سنه هفت جلوس ابد مانوس، حسب الحکم ابوالمظفر معین‌الدین محمد عالمگیر ثانی پادشاه محمد فرخ سیر غازی(?)»

علاوه بر این فهرست اسم‌های جانشین‌های اردشیر و احوال زندگی فردوسی طوسی هم در پایان نسخه داده شده است.

● ۱۲۳۰ (أصفیه)

نستعلیق، ۱۷۱۹/۱۱۳۱.

● ۱۶۲ (مسعود حسن رضوی)

نستعلیق، شیخ ابوالمکارم ولد شیخ علیم‌الله، ۱۷۴۰/۱۱۵۳، ص ۳۵۴، س ۲۰،

اندازه ۲۵×۱۴.

انجام: بعد از یزدگرد بن خسرو پرویز بیست سال سلطنت راند. این است فهرست پادشاه عجم که فردوسی طوسی در شاهنامه تا همین جا گفته است، بمعرض بیان آورده شد.

● ۴۲۴ (محمود آباد)

نستعلیق شکسته، سیف الله بن سید محمود دایم الحسنی الواسطی، ۱۷۷۲/۱۱۸۶، ص ۴۸۰، س ۱۵، اندازه ۳۱×۲۰.

انجام: سرانجام گوهر بکار آورد همان میوه تلخ بار آورد
● ۶۱۵ (سلیمان، علیگره)

نستعلیق، ۱۷۷۴/۱۱۸۸، ص ۲۲۶، س ۱۳، اندازه ۱۹/۵×۱۱/۵.
توضیحات: از آغاز افتادگی دارد.

آغاز: ... درین کوی شرط پندار نیست، ابلیس گفت اگر از سوگند بگذری، تو
هلاک خواهی شد. گفت: من چاره می‌کنم. مرتاض را عبادت خانه‌ای بود
که آخر شب درین جا رفته عبادت خدای تعالی بجا آوردی...
انجام: به اردشیر گفت: من ترا برای همین پرورش می‌کنم که با...

● ۶۱۶ (سلیمان، علیگره)

نستعلیق، ۱۷۷۴/۱۱۸۸، ص ۲۷۰، س ۱۵، اندازه ۱۹/۸×۱۲/۴.

● ۶۲۰ (سلیمان، علیگره)

نستعلیق شکسته، ۱۷۷۴/۱۱۸۸، ص ۳۱۸، س ۲۰، اندازه ۲۴/۵×۱۴/۵.

● ۹۹۲ (حبیب گنج)

نستعلیق، ۱۷۸۱/۱۱۹۶، ص ۴۷۲، س ۱۷، اندازه ۲۲×۱۵.

● ۳۴۲۵ (تونک)

نستعلیق، خلیفه نجیب‌الدین، یکشنبه ۱۵ رجب ۱۲۱۶، ۱۸۰۱، راجکر، ص

۳۲۰، س ۱۵، اندازه ۳۰/۵×۲۰/۵.

● ۳۴۳۱ (تونک)

نستعلیق، مولوی قنبر علی، ۲ رمضان ۱۲۱۷، ۱۸۰۲، ص ۷۱۲، س ۱۸، اندازه

۲۸×۱۶.

● ۶۸۹ (تغلق آباد)

نستعلیق، ضمیر حسین، ۱۲۲۴/۱۸۰۹، ص ۳۵۵، اندازہ ۳۱×۲۲.

انجام: ہر آنکس کہ دارد ہش و رای و دین

پس از مگر بر من کند آفرین

● ۱۱۰۷ (سالار جنگ)

نستعلیق، سہ نفر کاتب از الیچ پور (برار): واجد علی خان، عباس علی خان و میر

حسین صادق، ۱۲۲۴/۱۸۰۹، ص ۴۸۴، س ۱۱، اندازہ ۲۱×۱۴.

توضیحات: در آخر نسخہ ہجو سلطان محمود غزنوی منسوب بہ فردوسی آمدہ است.

انجام: کنیزک نہ زاید بجز از غلام پدر گر پیمبر بود یا امام

● ۷۴۳ (موزہ ملی)

نستعلیق، ۷ ربیع الثانی ۱۲۲۵/۱۸۱۰، ص ۵۷۶، اندازہ ۲۲/۵×۱۴.

توضیحات: ترقیمہ دار بدین قرار: این منتخب شاہنامہ فردوسی کہ موسوم

بہ شمشیر خانی است، بتاریخ ہفتم شہر ربیع الثانی سنہ ۱۲۲۵ ہجری

روز دوشنبہ، سہ جلوس اکبر پادشاہ غازی... سوای جی پور در عہدہ

مہاراجہ دھراج راج راجندر سوای جگت سنگھ بہادر دام اقبالہ.

آغاز: مقدمہ:

آورده اند کہ نصیر بن احمد دقیقی از نسل ساسانیان مردی دانا بود، میل

او... (این مقدمہ در ہفت صفحہ می باشد). انجام این مقدمہ:

دلم شیر شد زین سراج سپنج خدایا بیا مرز برہان ز رنج

اصل شمشیر خانی از ورق ۱ تا ۲۸ آمدہ است.

● ۴۷۲۵۶ (تاگور)

نستعلیق، عبدالرزاق، ۲۷ ذی الحجہ ۱۲۳۰/۱۸۱۵، ص ۶۶۲، س ۱۳، اندازہ ۲۲×۱۵.

● ۴۵۰۹۳ (تاگور)

نستعلیق، رام سہای، ربیع الثانی ۱۲۳۰/۱۸۱۵، ص ۳۷۴، س ۱۵، اندازہ ۱۸×۱۲.

توضیحات: روی نسخہ «تاریخ ملوک عجم» از شمشیر خانی نوشتہ شدہ کہ همان تاریخ شمشیر خانی است.

انجام: پرستار زادہ نیاید بکار اگرچہ بود زادہ شہریار

● ۳۹۲۱ (رامپور)

نستعلیق، ۱۲۳۳/۱۸۱۸، ورق ۵۵۲.

● ۱۳ (انصاری)

نستعلیق، ۱۲۳۳/۱۸۱۷، ص ۲۶۰، س ۱۹، اندازہ ۲۳×۱۵.

انجام: خدایا توئی داور دستگیر بہ بخشای تقصیر این مرد پیر

● ۳۴۲۶۰ (تونک)

نستعلیق، میر مدد علی ولد میر امام علی ابن سید شمشیر، نوزدہم ذی الحجہ ۱۲۳۳/۱۸۱۸، ص ۴۳۴، س ۱۴، اندازہ ۲۲×۱۵.

● ۹/۲۱ (ضامن علی)

نستعلیق، کاظم علی ولد فضل علی، پنجم ربیع الثانی ۱۲۳۵/۱۸۲۰، ص ۳۴۲، س ۱۵، اندازہ ۲۱×۱۵.

توضیحات: فہرست پادشاہان ایران ہم شامل نسخہ می باشد.

● ۲۷۵۹ (تونک)

نستعلیق، جمادی الاول ۱۲۳۸/۱۸۲۳، سوای جی پور، ص ۲۲۴، س ۱۵، اندازہ ۲۲×۱۳.

● ۳۶۳ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ۱۸۲۲/۱۲۳۸، ص ۳۹۰، س ۱۴، اندازہ ۲۵×۱۵/۵.

● ۱۷۹۶ (خدا بخش)

تعلیق، ۳ صفر ۱۸۲۳/۱۲۳۹، ص ۵۹۴، س ۱۵، اندازہ ۲۳×۱۶.

توضیحات: مهرهای نواب سید ولایت علی خان و سید خورشید نواب در آغاز نسخه ثبت است.

● ۱۵۸۳ (تغلق آباد)

نستعلیق، طوطارام کایسته سکسینه، پنجشنبه ۲۵ صفر ۱۲۳۹/۱۷ اکتبر ۱۸۲۳،

کھتولی، ص ۲۸۷، اندازہ ۳۲×۲۱.

توضیحات: ناقص الاول است. برای «برخورداران سعادت آثار لاله مرلی دھرو نوردیده لاله زور آور سنگ» استنساخ گردیده است.

آغاز: ... و خود را از نزدیکیان درگاہ و دیگران را از درماندگان گمراه می شمارد...

● ۳۹۲۲ (رامپوری)

نستعلیق، شیخ امام بخش بنی اسرائیل، ۱۲۴۲ هـ، ص ۵۹۲.

● ۱۱۰۸ (سالار جنگ)

شکسته، بینی پرشاد، ۳۰ محرم ۱۲۴۵ / یکم اوت ۱۸۲۹، ص ۳۱۴، اندازہ

۲۸/۴×۱۸/۴.

● ۲۸۷۸ (تونک)

نستعلیق، قبول الدین محمد اله آبادی، سه شنبه ۱۲ ذی قعدہ ۱۲۴۷/۱۸۳۲، بہرت

پور، ص ۱۵۰، س ۱۹، اندازہ ۳۱×۲۱.

● ۳۲۲۰ (تونک)

نستعلیق، سیزدهم ذی قعدہ ۱۲۵۲/۱۹ فوریه ۱۸۳۷، ص ۲۲۸، س ۱۴، اندازہ
۳۰×۲۲.

● ۲۵۶ (حمیدیہ)

نستعلیق، ۱۲۵۳/۱۸۳۷

● ۳۹۲۳ (رامپور)

نستعلیق، ۱۲۵۴ھ، ص ۳۷۶.

● ۱۰۶۹ (جامعہ)

نستعلیق، ۱۲۵۵/۱۸۳۹، ص ۴۵۴، س ۱۶، اندازہ ۲۳/۵×۱۵.

● ۱۹۴ (هردیال)

نستعلیق، راجا رام، ۱۲۶۰/۱۸۴۴، ص ۳۸۷، س ۱۵، اندازہ ۲۲×۱۴.
توضیحات: از صفحہ ۳۳۳ تا ۳۴۸ ہر صفحہ جدول دارد.

● ۳۷۵ (دانشگاہ علیگرہ)

شکستہ، ۲۰ ربیع الاول ۱۲۶۲/۱۸۴۶، ص ۳۰۳، س ۱۷، اندازہ ۲۶×۱۸.

● ۳۷۶ (دانشگاہ علیگرہ)

نستعلیق، ۷ جمادی الثانی ۱۲۸۹/۱۸۷۲، شکارپور، ص ۲۷۶، س ۱۷، اندازہ
۲۶/۹×۱۶/۳.

● ۴۴۸۶۹ (دانشگاہ دہلی)

نستعلیق، رام کشن برہمن، ۲۶ پاگن ۱۹۱۰ سمت، ص ۴۲۹، س ۱۸، اندازہ
۲۵×۱۵.

توضیحات: از آخر ناقص است.

انجام: ای مرد تو از چه گیتی و از کدام دیاری و چه کاروباری! قاصد گفت من
از...

نسخه‌های خطی تاریخ شمشیر خانی (بدون ذکر تاریخ)

● ۳۹۲۴ (رامپور)

نستعلیق، ص ۵۵۰، دارای مجالس است.

● ۳۹۲۵ (رامپور)

نستعلیق، ص ۵۳۴.

● ۴۲۳ (ایوانف)

نستعلیق، قرن دوازدهم هجری، ص ۴۹۶، س ۱۵، اندازه ۲۳×۱۳/۵.

توضیحات: از آخر ناقص است.

● ۱۱۰۶ (سالار جنگ)

نستعلیق خوب، اواخر قرن دوازدهم هجری، ص ۶۶۶، اندازه ۳۰/۴×۱۹/۶.

توضیحات: دارای دو جلد است. جلد اول با دوره حکومت کیخسرو و جلد دوم با

زمان حکومت لهراسب به پایان می‌رسد. در آخر نسخه آمده که این

خلاصه شصت هزار بیت شاهنامه می‌باشد. نسخه دارای نوزده مجلس

است.

آغاز: جلد اول:

حمد بی غایت و ثنای بی نهایت

جلد دوم:

کنون تاج اورنگ لهراسب شاه برآریم و بر نشانم به گاه (؟)

● ۱۱۰۹ (سالار جنگ)

نستعلیق، اواخر قرن دوازدهم هجری، ص ۵۰۶، اندازه ۲۳/۶×۱۳/۲.

توضیحات: مهر «منیرالملک ۱۲۰۶» روی نسخه ثبت است.

انجام: از همت آن دختر متعجب شد و بر مرگ فردوسی تاسف بسیار خورد.

● ۱۷۹۷ (خدا بخش)

نستعلیق، قرن نوزدهم میلادی، ص ۳۲۰، س ۱۸، اندازه ۲۹/۵×۱۶/۵.
توضیحات: مجلس‌های متعددی به سبک هندی و مهرها و امضای نواب سید ولایت
علی خان و سید خورشید نواب دارد.

● ۲۵۷ (حمیدیه)

نستعلیق، س ۱۷.

● ۱۵۴۱ (پیر محمد شاه)

نستعلیق، ص ۳۱۹، اندازه ۳۰×۱۵/۵.

● ۶۴۱ (تغلق آباد)

نستعلیق، ص ۳۰۲، س ۱۵، اندازه ۲۵/۵×۱۹.

توضیحات: ناقص الطرفین می‌باشد.

آغاز: ... آئین ایشان حاضر بودند، اشاره نمودند که اگر کتاب تاریخ بنویسد که...

● ۱۸۰۲ (تغلق آباد)

نستعلیق، ص ۶۲۸، س ۱۵، اندازه ۲۴/۵×۱۵.

● ۱۴۳ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۵۳۰، س ۱۶، اندازه ۱۹/۷×۱۰/۷.

● ۱۹۱ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۲۰۶، س ۱۵، اندازه ۲۲/۹×۱۴.

● ۵۹۷ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۳۹۲، س ۱۵، اندازه ۲۲/۴×۱۶.

توضیحات: ناقص الآخر است.

انجام: رومیان از... داراب بیدل شدند و تاهم...

● ۸۶ (شورای هند)

نستعلیق، ص ۶۹۰، اندازه ۲۴×۱۹.

● ۴۷ (ندوه)

نستعلیق، ص ۵۷۴، س ۱۴، اندازہ ۲۶×۱۶.

● ۱۶۹۵ (جامعه)

نستعلیق، ص ۳۶۴، س ۱۱، اندازہ ۲۵×۱۵.

توضیحات: ناقص الطرفین است.

آغاز: ... چون قارون پیغام رسانید، شنیده گفت که فردا جنگ...

انجام: نگرید که جهان را زیر تو پدر که کاووس گرید همی...

● ۱۸ (بلرام پور)

توضیحات: مذهب و مطلا است و دارای مهر (امجد علی شاه زمان) و «کتابخانه سلیمان شاه» می باشد.

● ۸۶۳ (بنارس)

نستعلیق، ص ۷۱۰، اندازہ ۹×۶/۵ (۸۴/۱۶×۸۶/۲۲ سم).

● ۸۶۴ (بنارس)

نستعلیق، ص ۷۸۶، اندازہ ۸/۵×۵/۵ (۲۹/۱۴×۲۷/۲۲ سم).

● ۳/۷۹۲ (سلطان المدارس)

نستعلیق، ص ۱۵۲، س ۲۳، اندازہ ۲۸×۱۸/۵.

نسخه های خطی خلاصه شمشیر خانی

● ۱۱۱۰ (سالار جنگ)

خلاصه شمشیر خانی

جمیل الدین بجنوری تاریخ شمشیر خانی را در ۱۸۲۱/۱۲۳۷ برای رچارد

کوندس (Richard Conds) یکی از مقامات کامپانی هند شرقی

(East India Company) در اردوئی نزدیک به دیاری جمنا خلاصه کرده

است. با داستان کیومرث شروع و با هجو محمود غزنوی به پایان می‌رسد.

نستعلیق عادی، قرن سیزدهم هجری، ص ۱۰۶، اندازه ۱۵×۶/۲۰.

آغاز: عزیزى كه خاقان و فغفور چین بدرگاه والاش سر بر زمین
...اما بعد بر ارباب فطنت و خبرت مستور مباد که...

انجام: از انعام محروم ماند، هجو شاه کرد، ابیات آن مشهور است.

● ۱۱۱۱ (سالار جنگ)

مرات الملوک

از: هر بهگوان

نستعلیق عادی، اواخر قرن دوازدهم هجری، ص ۹۴، س ۱۵، اندازه

۲۲×۱۴/۸.

توضیحات: تاریخ مختصر ایران در سه پرده (باب) و بر مبنای شاهنامه و تاریخ
شمشیر خانی که در ۱۱۷۸/۱۷۶۵ تالیف گردیده است.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد... روزی در مجلس یاران سخن از اذکار پادشاهان
می‌شد...

انجام: باز از اصل ساسانیان نامی باقی نماند.

انتخاب رباعیات فردوسی

● ۲۳۶۱-۶۳ (سالار جنگ)

از: نامعلوم.

نستعلیق، غلام محمد، اواخر قرن دوازدهم هجری، اندازه ۱۳×۲۳.

توضیحات: در این نسخه خطی جنگی انتخاب کلام منظوم و منشور شعرا
و نویسندگان فارسی گردآورده شده است و رباعیاتی چند از فردوسی هم
منتخب شده است.

فرهنگ‌های شاهنامه

● ۱۱۱۲ (سالار جنگ)

گنج‌نامه در حل لغات شاهنامه

علی‌المکی ابن طیفور به تقاضای رضا قلی بیگ مخاطب به نیک نام خان (م: ۱۰۸۲/۱۶۷۱) یکی از وزرای قطب شاهیان دکن این فرهنگ واژه‌های شاهنامه را تالیف کرد و آن را در روز هفتم جمادی‌الآخر ۱۰۷۹ / دوازدهم نوامبر ۱۶۶۸ به تکمیل رساند.

نستعلیق، قرن دوازدهم هجری، ص ۳۴۸، س ۱۹، اندازه ۲۴/۴ × ۱۴/۲.

توضیحات: مهرهای «حیدر یار خان» و «دلاور جنگ بهادر» و امضای عبدالحمیدی خان (صمصام‌الملک دلاور جنگ) روی نسخه ثبت است. نسخه از آخر ناقص است.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

سپاس بی‌قیاس جناب کبریای الهی زیاده بر آنست که...

انجام: بر اول نهاد و روی بخلق کرده گفت که ایزد تعالی...

● ۱۱۱۳ (سالار جنگ)

همان.

نستعلیق، اوائل قرن سیزدهم هجری، ص ۴۵۶، س ۱۳، اندازه ۲۰/۷ × ۱۳/۸.

توضیحات: امضای جوزف چامپیان (Joseph Champion) روی آخرین صفحه ثبت است.

● ۹۹۴ (عبدالحق)

همان

نستعلیق، رضا علی بیگ، ص ۳۰۰، اندازه ۲۰ × ۱۲.

● ۲۵۲۹ (شعبه تحقیق)

فرهنگ شاهنامه

از: نامعلوم.

نستعلیق، ص ۱۳۲، اندازه ۲۰×۱۲.

● ۴۷۰۵۶ (تاگور)

فرهنگ شاهنامه

از: جسونت رای.

نستعلیق، یکم شوال ۱۲ (؟) هجری، ص ۶۰۰، س ۱۳.

آغاز: ثنای ناظمی که مصراع صبح و شام را بر تکیه موزون ساخته که دقیقه فهمان

خورشید...

● ۹۲۳ (ایوانف)

فرهنگ شاهنامه

از: نامعلوم.

توضیحات: فرهنگ مختصر واژه‌های نامانوس شاهنامه می باشد.

● ۳۹۲۰ (رامپور)

فرهنگ شاهنامه

از: نامعلوم.

نستعلیق، ورق ۱ ب - ۶ الف.

نسخه خطی فهرست شاهنامه

● ۴۲۴ (ایوانف)

فهرست شاهنامه

از: بهیم سین محب.

نستعلیق، ۱۱۷۷/۱۷۶۳، ارکات، ص ۱۹۲، س ۱۷، اندازه ۲۱×۱۲.
توضیحات: فهرست منظوم مطالب شاهنامه (در فصل‌های مختلف) که در ۱۱۴۷ (= فهرست شاهنامه) / ۱۷۳۵ به تکمیل رسید.
آغاز: الا ای صاحب دانش خردور درین نامه بفکر ژرف بنگر

نسخه خطی دیباچه‌ای به شاهنامه ● ۴۰۶ (دانشگاه علیگره)

از: ترنر مکان.

نستعلیق، محمد یوسف قیصر، ۱۸۲۹/۱۲۴۵، ص ۲۰، س ۲۷، اندازه
۳۲/۷×۲۰.

توضیحات: ترنر این پیشگفتار را در سال ۱۲۴۵ هـ نوشته بود و در شاهنامه‌ای که در
سال ۱۸۲۹ م از بمبئی چاپ شد، شامل کرده است.
آغاز: اگر چه از لوازم رسوم بندگی و لواحق شیوه پرستندگی همان است که نامه
بسیاس و ستایش...

نسخه خطی ترجمه شاهنامه به زبان اردو ● ۱۰ و ۱۱ (سالار جنگ)

سراج التواریخ

از: نذر علی که در سال ۱۰۶۵ هـ به نام نواب سراج‌الملک، یکی از امرای حیدرآباد،
به اردو برگردانده است. دو نسخه خطی این ترجمه به شماره‌های ۱۰ و ۱۱
در کتابخانه موزه سالار جنگ نگهداری می‌شود.
آغاز: ستایش مسلم خداهی کوه نیایش سزاوار شاهی کوه

چاپ‌های شاهنامه و انتخاب‌های آن

- ام. لمسدن (M. LMUMSDEN) با مقدمه و فهرست مفصل عنوان‌ها از تومس واتلی، چاپخانه کامپانی، کلکته، ۱۸۱۱م (۱۲۲۶ هـ) به چاپ رسانده است.
- جلد اول شاهنامه، کلکته، ۱۲۲۶/۱۸۱۱. در این چاپ اطلاع داده شده:

The Shah Nama, being a series of heroic poems, on the ancient history of Persia [Persian text, revised and edited by Mirza Mehdi and others, superintended by Mathew Lumsden, with English preface by the latter] ... in eight volume. Volume first, Calcutta, 1811.

- در یاد بود کاماجی در ۱۸۲۹ م (۱۲۴۵ هـ) از بمبئی چاپ گردیده و فرهنگ بعضی الفاظ در آخر این چاپ آمده است.

- در سال ۱۸۲۹ م (۱۲۴۵ هـ) به سعی و اهتمام کمترین بندگان، آن بی‌شان و لامکان کپتان ترنر مکان (Turner Macan) به نسخ متعدد قدیم و معتبر مقابله و تصحیح یافته مع فرهنگ الفاظ نادر و اصطلاحات غریب و احوال آن سخن فصیح و ادیب به دارالحکومت کلکته به قالب طبع در آمد. | چاپخانه بپتیستا میشن (Press Baptist Mission) اولین چاپ کامل و معتبر است که از شاهنامه انتشار یافته و مورد استفاده محققان و دانشمندان در تحقیقات و مطالعات علمی شاهنامه واقع شد. این شاهنامه در ۴ جلد چاپ شده و فرهنگ واژه‌ها و اصطلاحات نامانوس در آخر هر جلد شامل است. احوال زندگی فردوسی به زبان‌های هر دو فارسی و انگلیسی در این چاپ آمده است.

- سید رضا الحسنی شیرازی به تقاضای آقای محمد مهدی اصفهانی شاهنامه را با ملحقات آن و با اسم بردن نسخ خطی شاهنامه که در تصحیح این چاپ مورد استفاده قرار گرفته، در چهارم رجب ۱۲۶۲ مطابق ۲۹ ژانویه ۱۸۴۶، از چاپخانه

گنپت راؤ کرشناجی، بمبئی چاپ کرده است.

این چاپ دیباچه‌ای دارد حاوی بر ۲۴ صفحه و فرهنگ واژه‌های دشوار در ۲۹ صفحه در آخر چاپ آمده است.

● به سعی و اهتمام آقا محمد باقر صاحب بن حاجی میرزا کوچک تاجر شیرازی... در بندر معموره بمبئی در کارخانه گنپت راؤ کرشناجی به زیور طبع در آمده در ۱۸۴۹/۱۲۶۶، مصور و رحلی و چاپ سنگی است.

● بمبئی، ۱۸۵۱/۱۲۶۸.

● بمبئی، ۱۸۵۳-۴/۱۲۷۰، رحلی، سنگی، به خط آقا بابا.

● بمبئی، ۱۲۷۲ هـ.

● بمبئی، ۱۸۵۶/۱۲۷۳.

● بمبئی، ۱۲۷۴ هـ.

● بمبئی، ۱۸۵۵/۱۲۷۵.

نسخه مشهور به چاپ اولیا سمیع به خط محمد ابراهیم الشهیر به آقا خلف محمد حسنی خان اولیا سمیع شیرازی که در کارخانه عبدالغفور مشهور به داد و میان بن محمد عبدالله دهایی طبع شده است.

● بمبئی، ۱۸۵۹-۶۰/۱۲۷۶ حسب الفرمایش آقا میرزا محمد باقر بن حاجی میرزا کوچک تاجر شیرازی به خط میرزا محمد رضا بن آقا میرزا محمد حسین خوش نویس شیرازی در مطبع محمدی به چاپ رسید. در صفحه عنوان نوشته شده:

«حسب الفرمایش... آقا محمد صادق شیرازی... لهذا عبدالکریم بن محمد ابراهیم الطباطبائی الاصفهانی الاردستانی از ابتدای این صفحه تا انتهای دیباچه به قید تحریر در آورده، ۱۲۷۵»

در این چاپ فرهنگ واژه‌ها و اصطلاحات غریب از صفحه ۴۳ تا ۵۴ آمده است.

- بمبئی، ۱۸۶۸ م (۱۲۸۵ هـ).
- کلکتہ، ۱۸۷۲ م (۱۲۸۹ هـ).
- نول کشور، کانپور، ۱۸۷۴ م (۱۲۹۰-۹۱ هـ).
- با مقدمه و فرهنگ بعضی الفاظ دشوار.
- کلکتہ، ۱۸۷۸ م (۱۲۹۵ هـ).
- بمبئی، مطبع حیدری، ۱۸۸۳ م (۱۳۰۱-۱۳۰۰ هـ).
- قاضی فتح محمد بن قاضی نور محمد و ملا نورالدین بن جیون خان این چاپ را ترتیب داده و به اہتمام نور محمد بن عبدالصمد و محمد حسین کشمیری بہ چاپ رسیدہ است.
- نول کشور، لکھنؤ، ۱۳۰۱/۴-۱۸۸۳.
- بمبئی، فتح الکریم ۳ رجب المرجب ۱۳۰۶/۱۸۸۸ و ۱۳۰۸/۱۸۹۰.
- این چاپ بکوشش قاضی عبدالکریم بن قاضی نور محمد و قاضی رحمۃ اللہ بن قاضی فتح محمد بعمل آمدہ.
- از صفحہ ۱۷۵ تا ۱۸۶ فرهنگ «الفاظ نادرہ و اصطلاحات غریبہ شاہنامہ» آمدہ.
- مجالس ہم دارد. سید ناظم حسین رضوی موہانی کاتب این نسخہ است.
- نول کشور، ۱۸۹۱ م (۱۳۰۹ هـ).
- نول کشور، کانپور، ۱۳۱۴/۱۸۹۶ (سنگی).
- بکوشش منشی بہگوان دیال با فرهنگ و مقدمہ بہ چاپ رسیدہ است.
- بمبئی، ۱۳۱۵/۸-۱۸۹۷ (سنگی).
- بمبئی، چاپخانہ گلزار حسنی، ۱۲۶۸ یزجردی / ۱۳۱۶ هـ ۱۸۸۹ م.
- خورشید جی منوچہرجی کاتیلی شاہنامہ را بہ نام «انینہ خورشید» بہ چاپ رساندہ است.

- بمبئی، پارسی پنچایت، ۲۴ نوامبر ۱۸۹۸ م (۱۳۱۶ هـ).
- بمبئی، ۱۳۲۱/۴-۱۹۰۳.
- نول کشور، کانپور، ۱۳۲۶-۷/۱۹۰۸.
- نول کشور، کانپور، ۱۹۰۹ م (۱۳۲۷ هـ) (۴ جلد در دو مجلد)، بر اساس چاپ ترنر مکان است.
- پونا، بخش فوتوزینکوی دولتی، ۱۹۱۱/۱۳۳۰.
- (Government Photo Zenco Department, Pune, 1330 A.H.)
- ترتیب: آموزنده بن نوزر پارسی، به تقاضای آقا محمد باقر تاجر شیرازی، در جمادی الثانی ۱۲۷۲ هـ کتابت کرده بود. مجالس هم دارد. در آخر جلد اول عکس فردوسی هم آمده است.
- بمبئی، ۱۳۳۳/۵-۱۹۱۴، تجدید چاپ مشهور به اولیاء سمیع.
- بمبئی، نیو بک کامپانی (New Book Company)، ۱۹۵۰ م (۱۳۷۰ هـ).
- ترتیب: پی. پی. وچچا.
- دهلی، هیریتج پبلشرز (Heritage Publishers)، ۱۹۷۳ م (۱۳۹۳ هـ).
- بکوشش الکسندر روجرس (Alexander Rogers)
- داستان سہراب
- اتکنسن (J. Atkinson) با مقدمه و پاورقی‌ها به فارسی، این چاپ راکہ از کلکتہ از ۱۸۱۴-۵ م (۱۲۳۰ هـ) صورت گرفت است، خدمت فرماندار کل و رئیس ستاد ارتش ہند آقا فرانزس (Francis) تقدیم نمود.
- منتخب شاہنامہ
- مطبع اردو گائڈ، دارالامارۃ کلکتہ، (Urdu Guide Press)، ۱۸۸۰ م
- (۱۲۹۸ هـ) (سربی)، بکوشش کبیرالدین برای امتحان افسران صیغہ میلتری (نظامی)

و سیویل (غیر نظامی) یعنی منصب داران اهل سیف و اهل قلم در دگری آف آنر (Degree of Honour) توسط اچ. اس. چیئریت (S.H. Chairret) ترتیب داده شد. این منتخب از شاپور اردشیر آغاز و به فرمانروائی هرمزد پسر انوشیروان به پایان می‌رسد.

● چاپ‌های خلاصه شاهنامه

بتصحیح هر دهیان سنگ این دیوان شیولال ابن دیوان هیم راج کایست قانون گوی پرگنه جونپور ملقب به برم زئی، بفرمایش منشی گورسهای، چاپخانه در کلان کوتی، به کارخانه بخش خان ۱۲۴۹/۱۸۳۳.

● خلاصه الشاهنامه (فصاحت البیان)

هر دهیان سینگ این دیوان شیولال این خلاصه را در سال ۱۲۴۰ فصلی مطابق با ۱۲۴۹ هـ به تقاضای نواب محمد علی خان بهادر والی اوده نوشته بود. چاپ مطبع کثیر المطابع، ۱۲۶۷/۱۹۴۷.

● کارنامه اردشیر بابکان

این منتخب از بمبئی در سال ۱۸۹۶ م (۱۳۱۴ هـ) چاپ گردیده است.

● رستم و سهراب

بمبئی، ایجوکیشن سوسائتی استیم پریس (Education Society's Steam Press) ۱۸۹۶ م (۱۳۱۴ هـ).

● منتخب شاهنامه

بمبئی، ۱۳۱۸/۱۹۰۰.

● داستان‌ها از شاهنامه

از: مودی، جی. جی. در دو جلد از بمبئی در سال ۱۹۰۶-۷ م (۱۳۲۴ هـ) چاپ شد.

● داستان‌های زنان شاهنامه

(The Episodes of the Famous Woman of the Shah Nama)

چاپخانه دستور آشکارا، ۱۹۰۸ م (۱۳۲۶ هـ).

● داستان سهراب و رستم

نول کشور، ۱۹۲۲ م (۱۳۴۱ هـ).

● داستان بیژن و منیژه

بمبئی، ۱۳۱۵ هـ.

شرف الدین الکتبی، بمبئی، ۱۹۳۷ م (۱۳۵۶ هـ).

چاپ‌های ترجمه شاهنامه

● خسرو عجم

ترجمه منظوم به زبان هندی از خلاصه توکل بیگ معروف به تاریخ شمشیرخانی، به تصحیح غلام حیدر، کلکتہ، ۱۸۴۶ م (۱۲۶۳ هـ)؛ کانپور، ۱۸۵۲ م (۱۲۶۹ هـ)؛ لکھنؤ، ۱۸۷۲ م (۱۲۸۹ هـ)؛ میرت، ۱۸۷۶ م.

● سرور سلطانی

ترجمه تاریخ شمشیرخانی به زبان اردو با اضافه مطالبی از کتاب‌های دیگر از رجب علی بیگ سرور (م: ۱۲۸۶/۱۸۶۹) نگارنده فسانه عجائب، به فرمایش واجد علی شاه اختر والی اودھ، که در سال ۱۱۷۳ هـ به پایان رسید. مطبع مسیحایی، لکھنؤ، ۱۲۶۸/۱۸۵۱؛ مطبع سلطانی، لکھنؤ، ۱۲۶۳/۱۸۴۶، به تحقیق آغا سہیل، مجلس ترقی ادب، لاہور، ۱۳۹۵ هـ.

● شاهنامه اردو (قصه خسروان عجم)

مول چند لکھنوی متخلص به منشی (م: ۱۲۴۵ هـ) شاگرد شاه نصیر شاعر معروف اردو، شاهنامه شمشیرخانی را در عهد گورنر جنرل سر هنری ہاردینگ

(Sir Henry Harding) به دستور گیتان جارج ترنمل مارشال بهادر به نام «قصه خسروان عجم» در سال ۱۲۲۵ هـ برای مدارس ترجمه نمود تا محصلین با اصطلاحات رزمی آشنا، چست و چالاک گردند.

نول کشور، مارس، ۱۸۷۲ م (۱۲۸۹ هـ)؛ مطبع کریمی، بمبئی، ۱۳۳۱/۱۹۱۲؛ مطبع منشی جی نرائن، دهلی، ۱۳۶۲/۱۹۴۳.

● ترجمه شاهنامه به زبان گجراتی

بمبئی، ۱۸۹۷ م (۱۳۱۵ هـ).

● شاهنامه اردو

با مجالس، مطبع فیض احمدی، لکهنو، ۱۳۱۸/۱۹۰۰.

● ترجمه شاهنامه به زبان گجراتی

از: مودی، ج.ج.، بمبئی، ۱۹۰۴ م (۱۳۲۲ هـ).

ترجمه شاهنامه از ابتدا تا دوران حکومت منوچهر، با تاریخ پادشاهان ایران چنانکه در اوستا، پهلوی و منابع دیگر فارسی آمده است.

● ترجمه ملخص شاهنامه (منظوم)

از: سید باقر حسین دهلوی، مطبع جوهر هند، دهلی، ۱۳۲۲/۱۹۰۴.

● ترجمه شاهنامه به زبان انگلیسی

از: وی. بی. وُهر، استاد فارسی در دبیرستان در گودرا (گجرات)، چایخانه پراجا برشو، ۲۱ مه ۱۹۱۱ م (۱۳۲۹ هـ).

● ترجمه شاهنامه به زبان گجراتی

از: ماهیار نصر جی ختن و فرامرز، ۱۲۸۳ یزدجردی، ۱۹۱۴ م (۱۳۳۳ هـ).

● ترجمه شاهنامه

بمبئی، ۱۹۱۴ م (۱۳۳۳ هـ).

● چندره و هر دیالو سیمها (ترجمه شاهنامه به زبان هندی)

آگره، ۱۹۴۷ م (۱۳۶۷ هـ)

ترجمه شاهنامه به زبان پنجابی

از: رنجیت سینگ و جنگ سینگ.

اداره زبان حکومت استان پنجاب، پتیالا، در چهار جلد چاپ کرده است.

جلد اول، دوم و سوم در سال ۱۹۸۰ م (۱۴۰۱ هـ) و جلد چهارم در سال ۱۹۸۱

م (۱۴۰۲ هـ) منتشر گردید.

● ترجمه شاهنامه به انگلیسی (منظوم)

از: الکسندر راجر (Alexander Roger)

سعید انترنیشنل، دهلی نو، ۱۹۸۹ م (۱۴۱۰ هـ).

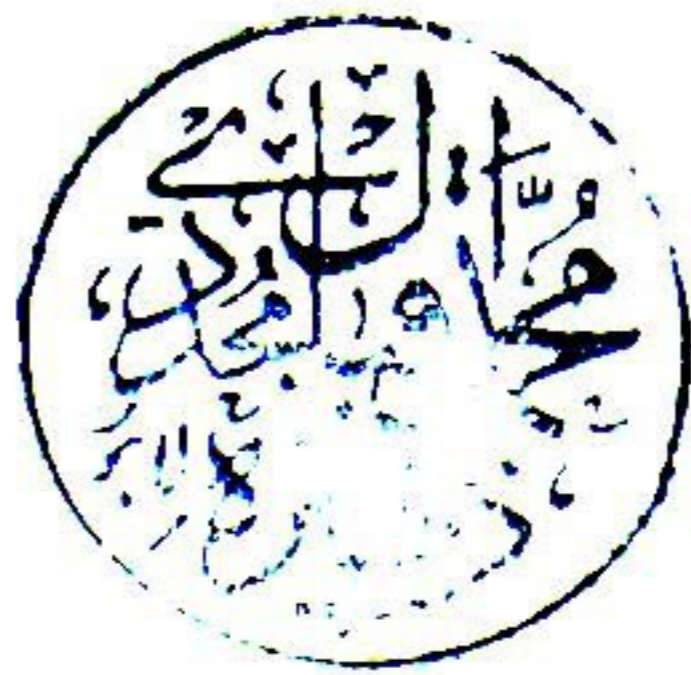
● ترجمه منتخبات شاهنامه

از: دیوی سینگ، رهنمای تعلیم، لاهور.

فہرست نام کاتبان

۴۸	شیخ ابوالمکارم ولد شیخ علیم اللہ	۶۴	آموزندہ بن نوزر پارسی
۵۲	شیخ امام بخش بنی اسرائیل	۵	ابن ابوالمکارم سعد اللہ الحجازی
۱۷	شیخ رکن الدین حسین	۱۴	ابن شاہ محمود جمال الدین الکاتب
۵۰	ضمیر حسین	۲	ابن محمد محمود
۵۲	طوطا رام کایستہ سکسینہ	۱	ابن یحییٰ
۵۰	عباس علی خان	۱۶	احمد
۵۱	عبدالرزاق	۱۹	امیر حیدر
۶	عبدالواحد زاہدی		بدھن بن قوام الدین بن کمال الدین
۲۸	علام الدین	۳	یوسف علم دار مخاطب بہ امیر بلغای
۵۷	غلام محمد	۵۲	بینی پرشاد
۱۶	غوث علی	۴۷	پاندیت سہج رام کتری
۸	غیاث الدین بن عبدالقادر بن اسحق	۱۰	پیر بخش
۵۲	قبول الدین محمد الہ آبادی	۱۳	جعفر
۵۱	کاظم علی ولد فضل علی	۱۸	جھومک لعل کایست کرن
۷.۵	کمال الدین بن ابراہیم	۴۹	خلیفہ نجیب الدین
	محمد ابراہیم الشہیر بہ اقاخلف	۱۶	خواجہ احمد اللہ
۶۲	محمد حسنی خان اولیا سمیع شیرازی	۴۸	دوست محمد
۳	محمد بن محمد یوسف التشری	۵۳	راجا رام
۲۱	محمد سعید نگاہ	۵۱	رام سہوای
۲۰	محمد مقیم	۵۳	رام کشن برہمن
۱۲	محمد مقیم ولد شیخ عبدالحکم	۵۸	رضا علی بیگ
۶۰	محمد یوسف قبصر	۱۷	سید امیر شاہ رامپوری
۴	مرشد الکاتب شیرازی	۴۹	سیف اللہ بن سید محمود
۴۹	مولوی قنبر علی	۳۳	دایم الحسنی الواسطی
			شاہ محمد الکاتب

- ۵۰ میر حسین صادق
میرزا محمد رضا بن آقا میرزا محمد
- ۶۲ حسین خوش نویس شیرازی
میر مدد علی ولد میر امام علی
- ۵۱ ابن سید شمشیر
میر نجیب علی بن میر مهدی
- ۴۷ ابن میر سیف الله بخاری
- ۱۵ نثار علی
- ۶ نصیر الدین
- ۱۶ نور احمد ولد میان محمد سعید
- ۵۰ واجد علی خان
- ۱۱ ویسی بن محمد
- ۴۳ ہدایت الله بن عنایت الله
- ۴۲ ہیرباد داراب بن ہیرباد ہورمزیار
- ۴۲ ہیربد بن ہیربد ویکجیو

فہرست اماکن

۶۰	ارکات
۵۰	الہیچ پور (برار)
۷۶، ۶۶، ۶۵، ۶۴، ۶۳، ۶۲، ۶۱	بمبئی
۵۲	بھرت پور
۶۸	پتیالا (پنجاب)
۴۳	پشاور
۶	جونپور
۶۷، ۶۴	دہلی
۴۹	راجگر
۵۱	سواہی جی پور
۵۳	شکار پور
۶۴، ۶۳	کانپور
۶۶، ۶۴، ۶۳، ۶۱	کلکتہ
۵۲	کھتولی
۶۷	گودرا (گجرات)
۶۸، ۶۶	لاہور
۶۷، ۶۶، ۶۳	لکھنؤ
۶۶	میرت

Culture House of the Islamic Republic of Iran

9013

Charni Road Station (Queen's Road),

.....jai - 400 004. (India)

Tel.: 3802317, 3806634 • Fax : 3869675